

‘DE GESCHIEDENIS IN HANDELING GEBRAGT’¹

De historische optocht van de Graven van Vlaanderen als composiet politiek manifest

Davy Depelchin

Inleiding: geschiedschrijving met figuranten

Historische gebeurtenissen verwerken in optochten of in straattoneel is een beproefde methode om geschiedenis aanschouwelijk en voor een breed publiek bevatelijk te maken.² Het grote bereik dat deze genres potentieel hebben, maakt echter dat ze voor de organisatoren ook interessante instrumenten zijn om een politieke visie over te brengen en zelfs om op grote schaal aan identiteitsvorming te doen. Historische evocaties vinden daardoor aansluiting bij andere vormen van encenering die een politieke boodschap verhullen en vaak al verschillende eeuwen in gebruik zijn, zoals bijvoorbeeld (volks)theater of blijde intredes.³ Om te begrijpen waarom de Gentenaars zich bijvoorbeeld nog steeds op de borst kloppen omdat ze in 1539-1540 aan de keizerlijke wil hebben verzaakt – een rebellie die zou leiden tot de algemeen gekende represailles die de Gentenaars de geuzennaam ‘stropdragers’ zou opleveren – moet er onder andere worden gekeken naar de rondgang die

¹ Citaat: E. De Busscher, *Beschrijving van den historischen stoet der Graven van Vlaanderen*, Gent, 1849, p. 4. Dit artikel is een vervolg op ‘De ontwerper als redacteur van een nationale geschiedenis. Het concept van de Gentse Cortège historique des Comtes de Flandre (1849)’ dat verscheen in het *Tijdschrift voor Interieurgeschiedenis en Design*, 40 (2018), pp. 47-67. Waar deze laatste paper de historische optocht van de Graven van Vlaanderen benadert vanuit de kunstgeschiedenis met voorname aandacht voor de iconografie, wil ‘De geschiedenis in handeling gebracht’ achterhalen waarom de stoet precies die gedaante kreeg.

² Zie onder meer: W. Hartmann, *Der historische Festzug. Seine Entstehung und Entwicklung im 19. und 20. Jahrhundert*, München, 1976; T. Verschaffel, ‘Het verleden tot weinig herleid. De historische optocht als vorm van de romantische verbeelding’, in J. Tollebeek, F. Ankersmit en W. Krul (eds.), *Romantiek & historische cultuur*, Groningen, 1996, pp. 297-320; T. Verschaffel, ‘Aanschouwelijke Middeleeuwen. Historische optochten en vaderlandse drama’s in het negentiende-eeuwse België’, in R. Th. M. van Kesteren (ed.), *‘Naar de Middeleeuwen...’: historische cultuur in de negentiende eeuw*, speciaal nummer *Theoretische Geschiedenis*, 26 (1999), pp. 131-133.

³ Zie bijvoorbeeld: G.K. Waite, *Reformers on Stage. Popular Drama and Religious Propaganda in the Low Countries of Charles V, 1515-1550*, Toronto-Buffalo-Londen, 2000 of P. Arnade, ‘The Emperor and the city: The cultural politics of the joyous entry in early sixteenth century Ghent and Flanders’, *HMGOG*, N.R. LIV (2000), pp. 65-92.

jaarlijks als onderdeel van de Gentse Feesten door de straten van de stad trekt en steeds op een talrijk opgekomen publiek mag rekenen.⁴ Keer op keer wordt deze optocht op dezelfde wijze onthaald: de fier voorbij schrijdende stropdragers worden toegejuicht, Karel V, die in andere contexten nochtans wordt geroemd als een groot vorst en wordt geclaimd als ‘van bij ons’,⁵ wordt uitgefloten. Het is een vorm van participatief theater waarvoor het publiek al lang geen animator meer nodig heeft. Het verhaal, inclusief het in te nemen standpunt, is de toeschouwers welbekend. En aangezien heel wat Gentenaars (inclusief de politici) niet nalaten om zelf tijdens de Gentse Feesten de strop te dragen, kunnen we stellen dat de stad en haar burgers zich ook daadwerkelijk met dit koelbloedig, koppig verzet tegen het onrecht dat hen was aangedaan door een (ver)vreemde overheerser blijven identificeren. Hoewel dit eerder een symbolische dan politieke revindicatie is, wordt het recht op zelfbeschikking daarmee niettemin in de eigentijdse stedelijke identiteit ingeschreven.⁶

Aanvankelijk had de rondgang van de stropdragers nochtans niet de ambitie om mee de rol van identiteitsvormer op te nemen. Het oude stadsverhaal werd in wezen tot leven gebracht door een vriendengroep die zichzelf een publiek podium wilde geven. We schrijven 1973.⁷ De processie, die doorheen de jaren de status van traditie verwierf en een integrerend onderdeel van de Gentse Feesten is geworden, is dus bovenal een moderne uitvinding.⁸ Door haar ceremoniële vorm en door haar historische inhoud komt de rondgang bij een eerste kennismaking echter niet zo over. Ze lijkt tijdloos te zijn en verkrijgt daardoor een zekere absoluutheid die ervoor zorgt dat de boodschap nauwelijks of niet in vraag wordt gesteld. De kracht van de optocht schuilt echter eveneens in de eenvoud van het opzet. Het is dan ook een gemakkelijk te verbeelden verhaal. Dit pragmatische aspect helpt zeker mee

⁴ Voor de verklaring van de populariteit van de stropdragerssage, verwijzen we door naar: F. Heymans, ‘Keizer Karel in de literatuur’, in J. Decavele (ed.), *Keizer tussen stropdragers. Karel V, 1500-1558*, Leuven, 1990, pp.193-224 en K. Bonne, *Het beeld van keizer Karel in de Belgische schoolboeken geschiedenis voor het lager onderwijs, periode 1830-1914*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent), 1996, pp.99-105.

⁵ T. Verschaffel, ‘De nationale faam van keizer Karel’, *Ons Erfdeel*, 42-5 (1999), pp. 643-653. Ook getuige van de toe-eigening van Karel V waren de Belgische/Gentse initiatieven naar aanleiding van het Europese keizer Kareljaar 2000. Voor een beknopt bibliografisch overzicht, zie: M.E.H.N. Mout, ‘Carolus van Europa. Keizer Karel V in 2000 herdacht’, *BMGN – Low Countries Historical Review*, 116-1 (2001), pp. 34-44.

⁶ Dat het gebruik van het verleden om een stedelijke identiteit te creëren geen moderne uitvinding is en ook al in de vijftiende eeuw werd toegepast, wordt voor de casus Gent aangetoond in: M. Boone, “Le dict mal s’est espandu comme peste fatale.” Karel V en Gent, stedelijke identiteit en staatsgeweld’, *HMGOG*, N.R. LIV (2000), pp. 31-63.

⁷ [De Gilde van de Stroppendragers], *Historiek van de gilde*, digitaal ontsloten via de website van de Stroppendragers (<http://stroppendragers.gent/de-gilde/>), laatst geconsulteerd op 23 december 2017.

⁸ Dit fenomeen werd voor het eerst uitvoerig beschreven in: E. Hobsbawm, T. Ranger (eds.), *The invention of tradition*, Cambridge, 1983.

verklaren waarom de encenering van de gebeurtenissen van 1539-1540 het tot een traditie heeft geschopt.

De eer om jaar na jaar te worden herhaald, viel de historische optocht die een van de eerste edities van de Gentse Feesten opluisterde niet te beurt. De *cortège historique des Comtes de Flandre*, die enkel in de zomer van 1849 door de straten van Gent trok, was dan ook conceptueel een stuk complexer dan zijn moderne pendant. De productie van het evenement was bovendien veeleisender. En in tegenstelling tot de rondgang van de stropdragers, die slechts mettertijd een politiek-symbolisch karakter heeft gekregen en door de stad zou worden geclaimd, was de optocht van 1849 een initiatief dat van in den beginne werd gesteund door de lokale, regionale en nationale overheid. Naar het voorbeeld van eerdere optochten, en in het bijzonder naar de Machariusprocessie van 1767,⁹ was hij uitgedacht als een eenmalig event. Het moest een groots opgezet gebeuren worden dat de hele stad mobiliseerde en door de eigentijdse politieke gebeurtenissen historisch te verankeren een politieke situatie moest bestendigen. De context van de Graven van Vlaanderenstoet van 1849 was dusdanig specifiek dat eventuele pogingen om het evenement recurrent te maken, de krachtige boodschap van de optocht zou uithollen. Hij was immers niet alleen ingeschreven in de Gentse Feesten, hij viel ook samen met een industriële tentoonstelling en met een koninklijk bezoek dat de allures van een blijde intrede aannam. Een dergelijke constellatie was uniek. Met de stoet moest worden ingespeeld op dit momentum.

Feest in tijden van crisis

Het idee om in 1849 grootse feesten in te richten was echter ongetwijfeld ook ingegeven door de nood aan vertier in tijden van aanhoudende problemen met een zware maatschappelijke impact. De misoogsten en de algemene economische crisis van 1845-1847 waren amper verwerkt.¹⁰ En dan woedde er in 1849 in Gent ook nog een cholera-epidemie die in totaal 4 811 mensen zou treffen, 2 224 van hen lieten er het leven bij. Dat was maar liefst twee procent van de toenmalige Gentse bevolking. Met 887 dodelijke slachtoffers was het sterftecijfer op zijn hoogst in

⁹ F. De Vigne, E. De Busscher, *Album du cortège des Comtes de Flandre, personnages et costumes*, Gent, 1852, pp. 36-39. I.v.m. de Machariusviering: L. Vermeersch, *De viering van stadsheiligen in de achttiende eeuw. Het zevenhonderdjarig jubileum van de verheffing van de relieken van Sint-Macharius te Gent*, (onuitgegeven masterproef, Universiteit Gent), 2013; L. Vermeersch, “Zoo jubileert Macaer, naer zevenhonderd jaer” Het zevenhonderdjarige jubileum van Sint-Macharius te Gent’, *HMGOG*, N.R. LXVII (2013), pp. 131-163.

¹⁰ Voor een uitgebreide analyse van deze crisissen: G. Jacquemyns, *Histoire de la crise économique des Flandres (1845-1850)*, Brussel, 1929, pp. 29-294; E. Vanhaute, R. Paping, C. Ó Gráda, ‘The European subsistence crisis of 1845-1850: a comparative perspective’ in E. Vanhaute, R. Paping, C. Ó Gráda (eds.), *When the Potato Failed. Causes and Effects of the “Last” European Subsistence Crisis, 1845-1850*, Turnhout, 2007, pp. 15-40.

juni. In juli was de situatie iets minder kritiek: 476 doden. En in augustus werd het aantal cholera gerelateerde sterfgevallen terugdrongen tot 136.¹¹ Het was tegen deze achtergrond dat de Graven van Vlaanderenoptocht driemaal uitreed: een eerste keer op maandag 23 juli, vervolgens op maandag 6 augustus en een laatste maal op zondag 26 augustus.¹² Uit de verslagen die verschenen in de eigentijdse pers moet blijken dat er telkens een massa mensen op de been was. ‘La foule dans les rues, la foule aux balcons, aux fenêtres, sur les toits, la foule partout!’; zo schreef de correspondent van *L’Indépendance belge* in zijn verslag.¹³ *Le Messenger de Gand* en het *Journal de Charleroi* deden van die indrukken niets af in hun artikels van een dag later.¹⁴ *Le Courrier de l’Escaut* had het over ‘[...] des flots bariolés de corps humains [...] encaissés dans les rues les plus larges comme dans le lit d’un fleuve trop étroit.’¹⁵ We vernemen dat er ook van buiten Gent heel wat mensen naar de Oost-Vlaamse hoofdplaats waren afgereisd.¹⁶ Op de dagen dat de stoet uittrok, reden er bovenop het reguliere aanbod speciale treinen met bestemming Gent vanuit Brussel, Oostende en Doornik.¹⁷ Het succes van dit initiatief zorgde er onder meer voor dat alle herbergen in Gent op die dagen overvol kwamen te zitten.¹⁸

Maar uiteraard hadden ook vele Gentenaars postgevat op het parcours¹⁹ om de stoet te zien. De Gentse Feesten, het zomerprogramma waarin de historische optocht was ingeschreven, was immers in de eerste plaats voor de *locals* bedoeld. Door een keer per jaar op stadsniveau grootschalige feesten te organiseren, wilde de gemeentelijke overheid in feite af van alle kleinschalige volksfeesten die waren verspreid over de kalender. Concreet wilde men daarmee ook het werkverzuim indij-

¹¹ ‘Gent in 1849, het cholera-jaar’, *Ghendtsche Tydinghen*, 5 (1976), 3, pp. 102-104; G. Mahieu, *Cholera-epidemieën te Gent in de XIXe eeuw: bijdrage tot de sociale geschiedenis*, (onuitgegeven licentiaatsthesis, Rijksuniversiteit Gent), 1969; [G.] Mahieu, ‘Cholera-epidemieën te Gent in de 19de eeuw’, *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, 2 (1984-1985), 4, pp. 17-23; P. Kluyskens, ‘Cholera’, *Ghendtsche Tydinghen*, 33 (2004), 5, pp. 300-311. Verder ook: I. Devos, *Allemaal bestjes. Mortaliteit en morbiditeit in Vlaanderen, 18de-20ste eeuw*, Gent, pp. 111-117.

¹² ‘[Over de historische optocht]’, *Le Messenger de Gand*, [1849]-158 (5 juni 1849), p. 1; ‘Fêtes de Gand – jouronnement’, *L’Indépendance belge*, 19-210 (29 juli 1849), p. 1; ‘Nouvelles diverses’, *Le Courrier de l’Escaut*, 21-165, 183 en 190 (5, 23 en 30 augustus 1849), p. 3.

¹³ ‘Fêtes de Gand’, *L’Indépendance belge*, 19-205 (24 juli 1849), p. 1.

¹⁴ ‘Fêtes de Gand’, *Le Messenger de Gand*, [1849]-206 (25 juli 1849), p. 1; ‘Fêtes de Gand’, *Journal de Charleroi*, 5-247 (25 juli 1849), p. 2.

¹⁵ ‘Fêtes de Gand’, *Le Courrier de l’Escaut*, 21-157 (28 juli 1849), p. 3.

¹⁶ ‘Fêtes de Gand’, *Le Messenger de Gand*, [1849]-204-205 (23-24 juli 1849), p. 1; ‘[Over de historische optocht]’, *Le Courrier de l’Escaut*, 21-184 en 189 (24 en 29 augustus 1849), pp. 1, 3.

¹⁷ ‘Chemin de fer – Avis’, *L’Indépendance belge*, 19-203 (22 juli 1849), p. 1; ‘Chemin de fer – Avis’, *L’Indépendance belge*, 19-218 (6 augustus 1849), p. 2.

¹⁸ ‘Fêtes de Gand’, *Journal de Charleroi*, 5-247 (25 juli 1849), p. 3.

¹⁹ We gaan in dit artikel niet in op de vraag welke parameters werden gebruikt om het circuit van de optocht te bepalen. Het potentieel van een parcoursanalyse, rekening houdend met eigentijdse politieke agenda’s en ideeën over het stadsbeeld, werd reeds overtuigend aangetoond. Zie hiervoor: E. Vandeweghe, ‘Feesten van nostalgie en vooruitgang. De representatie van het stedelijke landschap in Vlaamse provinciesteden, 1837-1958’, *Volkskunde*, 2012, 1, pp. 20-43.

ken op de maandagen die volgden op de lokale kermissen. Aangezien er in het Gentse buurtkermissen bij de vleet waren, had dit ernstige gevolgen voor de productiviteit.²⁰ Als we afgaan op de pers lijken de Gentenaars zich bij de evenementen betrokken te hebben gevoeld. Kranten maken gewag van decoratie die overal in de stad aanwezig was en door de bewoners zelf was aangebracht.²¹ Overdag waren het vlaggen en guirlandes die de huizen sierden, ’s avonds nam de verlichting het over. Zelfs in de arme volkswijken zouden *lampions* (‘qu’on rallume aussitôt que le vent les éteint’²²) in overvloed aanwezig zijn geweest.

Het programma van de Gentse Feesten werd aan de bevolking kenbaar gemaakt via affiches opgehangen in de stad, maar ook via publicatie in kranten en ander drukwerk.²³ In 1849 gingen de Gentse Feesten van start op zondag 15 juli met onder meer een regatta, volksspelen en een concert. Al waren in het programma ook de Vlaamse land- en tuinbouwtentoonstelling (opening 16 september) en het Nederlands letterkundig congres (op 26 augustus) opgenomen, op maandag 6 augustus, de dag waarop initieel de derde historische optocht gepland stond, zouden de feestelijkheden officieel worden beëindigd. Tijdens deze drie weken waren er verder boogschutterstoernooien, schermwedstrijden, theaterspelen en vele bals (een *bal populaire*, een *fête champêtre*, een bal van de burgerwacht, enz.). Er waren daarnaast ook goede werken zoals een voedselverdeling in het programma opgenomen. Men zou daaruit kunnen afleiden dat er een zekere brood-en-spelen-logica achter de festiviteiten schuilging. Immers, de cholera-crisis die lelijk huis hield in de stad maakte vooral slachtoffers bij de bevolkingsgroepen die in onhygiënische omstandigheden moesten leven en verzwakt waren door ondervoeding. Het voedselbank-initiatief van het Weldadigheidsbureau speelde rechtstreeks in op de problemen aangaande de volksgezondheid, maar ook op de sociale onvrede die ermee was verbonden. Net zoals het klassieke, Romeinse recept, dat was bedacht om het plebs te verstrooien, kunnen de Gentse Feesten van 1849 daarom worden gelezen als een vorm van gecontroleerd volksvertier.

²⁰ M. Steels, ‘De eerste Gentse Feesten’, *Ghendtsche Tydinghen*, 2, 12 (1973), p. 233; G. Deneckere, ‘Stad van industrie en arbeid’, in M. Boone en G. Deneckere (eds.), *Gent, stad van alle tijden*, Brussel-Gent, 2010, pp. 156-157.

²¹ ‘Fêtes de Gand’, *Journal de Charlevoix*, 5-247 (25 juli 1849), p. 2.

²² ‘Fêtes de Gand’, *Le Courrier de l’Escaut*, 21-157 (28 juli 1849), p. 3.

²³ Zie bijvoorbeeld: ‘Ville de Gand – Fête communale’, *Le Messager de Gand*, [1849]-182 (1 juli 1849), pp. 1, 2 en E. De Busscher, *Beschryving van den historischen stoet der Graven van Vlaenderen*, Gent, 1849, pp. 82-87.

Vaderlandse trots

Toen in 1849 de voorbereidingen voor de optocht van de Graven van Vlaanderen werden getroffen, had België nog maar net de kaap van de achttien jaar gerond. Wettelijk handelingsbekwaam was de natie natuurlijk al langer, maar samen met het ‘meerderjarig worden’ had het land aan vertrouwen gewonnen.²⁴ Het had hiervoor wel een beproeving moeten doorstaan. De revolutiegolf die in 1848 door Europa was getrokken, had ook België en zijn staatsbestel bedreigd. Als de nationalistische pers het overtrekken van deze socio-politieke storm toeschreef aan het klimaat van voorspoed en eendracht dat in België heerste,²⁵ dan moet er toch ook worden opgemerkt dat de liberale regering Rogier met een aantal wetgevende maatregelen en met militaire repressie een belangrijk aandeel had in het onderdrukken van de revolutie.²⁶ De politieke toestand van België was dus minder stabiel dan sommigen wilden laten geloven. Desalniettemin was het revolutiejaar 1848 een overgangsrитуeel waar nationalisten moed uit konden putten en waardoor tegenstanders van de Belgische zaak zich verder van hun hoop voelden beroofd. Zelfs een orangistische krant als *Le Messenger de Gand* leek zich nu neer te leggen bij de Belgische entiteit en publiceerde bijvoorbeeld in de editie van 23 juli 1849 zonder kanttekeningen een lofredde op de natie die de dag voordien publiek was uitgesproken door Albert Van Hoobrouck de Fiennes, vicevoorzitter van de Bank van Vlaanderen. Daarin stond onder meer te lezen: ‘La Belgique, contente et heureuse au milieu des commotions politiques qui l’environnent, est devenue un sujet d’orgueil pour ses enfants et un objet d’admiration et d’envie pour l’Europe entière.’²⁷ Dat *Le Messenger* dit deed is opmerkelijk. Het getuigt echter niet alleen van een zekere gelatenheid bij van de verdedigers van de orangistische zaak. Deze redactionele ommezwaai moet ook worden gekaderd in de evolutie van de bilaterale contacten tussen België en Nederland. Door het revolutionaire klimaat van 1848 was er bij de bewindvoerders in Den Haag een besef gegroeid dat België een waardevol stootkussen kon zijn voor revolutionaire golven die vanuit het zuiden kwamen aanrollen. Er waren rond diezelfde tijd belangrijke toenaderingen die ertoe leidden dat de Nederlandse overheid de redactie van *Le Messenger de Gand* aanspoorde om zich voortaan verzoenend op te stellen. Aangezien de krant aanvankelijk geen aanstalten maakte om haar redac-

²⁴ R. Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek, 1830-2000*, Leuven, 2011, pp. 92-93.

²⁵ ‘Fêtes de Gand’, *L’Indépendance belge*, 19-205 (24 juli 1849), p. 1.

²⁶ G.-H. Dumont, *Le miracle belge de 1848*, Brussel, 2005; E. Gubin, J.-P. Nandrin en P. van den Dungen, ‘Het liberale en burgerlijke België, 1846-1878’, in E. Witte, J.-P. Nandrin, E. Gubin en G. Deneckere, *Nieuwe geschiedenis van België, 1830-1905*, Tielt, 2005, pp. 252-267.

²⁷ A. Van Hoobrouck de Fiennes, [Discours in naam van de raad van bestuur van de Banque de Flandre ter verwelkoming van Leopold I in Gent], gepubliceerd in ‘Fêtes de Gand. Journée du dimanche, 22 juillet’, *Le Messenger de Gand* [1849]-204 en 205 (23-24 juli 1849), p. 1.

tionele lijn bij te stellen, werd in het voorjaar van 1848 tijdelijk de geldkraan dichtgedraaid. Onder deze financiële druk ging de redactie in mei 1849 overstag. Het publiceren van een lofrede op België anno 1849 kan dus ook worden gelezen als onderdeel van een overlevingsstrategie.²⁸ Daardoor lag de berichtgeving in *Le Messager* in de lijn van wat *L’Indépendance belge* een dag later zou publiceren. In die krant werd met enige gespeelde verbazing – maar met onmiskenbare zelfvoldaanheid – vastgesteld dat, terwijl zowat alle grote Europese steden émeutes hadden gekend of nog steeds kenden, de Belgen zich in de feestkleren hesen.²⁹

In hoeverre die vaderlandse trots zich daadwerkelijk al in de harten en hoofden van de Belgische burgers had weten te nestelen, is echter nog maar de vraag. *L’Indépendance* liet misschien wel uitschijnen dat de Belgische bevolking tijdens en na het revolutiejaar zelf spontaan het initiatief nam om de natie te vieren, in werkelijkheid moest men er vooral ook de hand van de overheid in zien. De Septemberfeesten van 1848, die in het licht van de nieuwe revolutiegolf hun identiteitscrisis van de voorgaande jaren te boven kwamen en de standvastigheid van België vierden, zijn daar een goed voorbeeld van. Het feestprogramma met als hoogtepunt een groots opgezette stoet, was niet ontstaan na een spontane volksberaadslaging, maar was vormgegeven door een commissie die handelde in opdracht van de nationale regering.³⁰ De dertien praalwagens die op 25 en 26 september als onderdeel van de nationale optocht uitreden, vertelden dan ook een nationalistisch verhaal. Ze waren gewijd aan de eenheid van de Belgische natie en het Belgische volk, maar ook aan de negen provincies: een techniek om nationale gevoelens ook regionaal te verankeren.

Als de nationale stoet de visuele beeldcultuur op een tot dan toe ongeziene wijze inzette om bij zoveel mogelijk onderdanen patriottische gevoelens op te wekken, dan ontbrak er echter nog een dimensie om het natiebesef dieper te verankeren. In de optocht van de Graven van Vlaanderen, die in de zomer van 1849 door de straten van de Gentse binnenstad trok, zou voor het eerst de geschiedenis uitvoerig worden geëxploiteerd.³¹ Ook al hadden de Belgische beleidsmakers al in januari

²⁸ E. Witte, *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie, 1828-1850*, Antwerpen, 2014, pp. 467-471, 506-511.

²⁹ ‘Fêtes de Gand’, *L’Indépendance belge*, 19-205 (24 juli 1849), p. 1.

³⁰ De jaarlijks terugkerende Septemberfeesten waren op het Nationaal Congres in 1831 als nationale evenementen gedecreteerd en vielen dus onder de bevoegdheid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. [A. Jamar (ed.)], *XVIIIe anniversaire de l’indépendance belge. Les Fêtes de Septembre illustrées, ou Description historique et pittoresque du grand cortège national suivi du compte rendu des fêtes et cérémonies publiques*, Brussel, [1848], pp. v-vii. J. Janssens, *De Belgische natie viert. De Belgische nationale feesten, 1830-1914*, Leuven, 2001, pp. 1-22, 47-82.

³¹ Zie ook: T. Verschaffel, ‘Aanschouwelijke Middeleeuwen. Historische optochten en vaderlandse drama’s in het negentiende-eeuwse België’, in R. Th. M. van Kesteren (ed.), *“Naar de Middeleeuwen...”: historische cultuur in de negentiende eeuw*, speciaal nummer *Theoretische Geschiedenis*, 26 (1999), p. 129; T. Verschaffel, ‘Het verleden tot weinig hiered. De historische optocht als vorm van de romantische verbeelding’, in J. Tolbeek, F. Ankersmit en W. Krul (eds.), *Romantiek & historische cultuur*, Groningen, 1996, pp. 298-301.

1835 bij Koninklijk Besluit het potentieel van de geschiedschrijving in het proces van de natievorming erkend,³² de historisering van optochten met een nationalistische boodschap kwam er pas op een ogenblik dat het steeds moeilijker werd om landgenoten te verenigen rond de herdenking van de revolutie van 1830.³³ Sinds 1839 was de militaire dreiging die uitging van Nederland nagenoeg van de baan en brokkelde het vroegere vijandbeeld steeds verder af.³⁴ Bovendien bestond de vrees dat het blijven verheerlijken van de revolutie mogelijk ook weleens destabiliserend zou kunnen zijn voor de gevestigde orde.³⁵ Het was daarom belangrijk om de Belgische Omwenteling voor te stellen als de ultieme revolutie. Het was zij die ervoor zorgde dat België aansluiting vond met de geschiedenis. De natie die in 1830 het levenslicht zag, moest worden beschouwd als een bekroning van een eigengereidheid en onafhankelijkheidsstreven die in onze regio's al tijdens eerdere historische periodes aan de dag werden gelegd.³⁶

Een voorouderlijk verhaal

Het potentieel draagvlak van een politiek discours dat refereert aan de geschiedschrijving is slechts zo groot als de bekendheid van die geschiedenis bij het doelpublik.³⁷ Wil men laten geloven dat het Belgische bestel het slotstuk vormt op een eeuwenlange ontvoogdingsstrijd, dan moet de bevolking de verhalen over het verleden kennen en er waarde aan hechten. Er moet met andere woorden een klimaat van 'historical mindedness' zijn.³⁸ Aangezien het slechts 'leerzuchtige tydgenooten'³⁹ waren die dat historisch bewustzijn anno 1849 al hadden en dat hun aantal onvoldoende was om aan de ambities qua verspreiding tegemoet te komen, diende

³² Op 7 januari 1835 werd er bij KB een commissie aangesteld die moest instaan voor de conservatie van de nationale monumenten, werd er een programma opgestart voor de oprichting van beelden ter ere van vaderlandse helden en werd er beslist dat er in Brussel een nationaal museum zou worden ingericht. *Bulletin officiel des lois et arrêtés royaux de la Belgique – Staatsblad*, XI-3 (1835), pp. 28-35.

³³ J. Janssens, *De Belgische natie viert. De Belgische nationale feesten, 1830-1914*, Leuven, 2001, pp. 47-82.

³⁴ E. Witte, 'De constructie van België, 1828-1847', in E. Witte, J.-P. Nandrin, E. Gubin en G. Deneckere, *Nieuwe geschiedenis van België, 1830-1905*, Tielt, 2005, pp. 148-151.

³⁵ J. Janssens, *De Belgische natie viert. De Belgische nationale feesten, 1830-1914*, Leuven, 2001, p. 57.

³⁶ J. Tollebeek, 'Enthousiasme en evidentie in de negentiende-eeuwse Belgisch-nationale geschiedschrijving', *Leidschrift*, 8, 2 (1992), pp. 68-74; T. Verschaffel, 'Aanschouwelijke Middeleeuwen. Historische optochten en vaderlandse drama's in het negentiende-eeuwse België', in R. Th. M. van Kesteren (ed.), *"Naar de Middeleeuwen...": historische cultuur in de negentiende eeuw*, speciaal nummer *Theoretische Geschiedenis*, 26 (1999), p. 133; E. Peeters, *Het labyrint van het verleden. Natie, vrijheid en geweld in de Belgische geschiedschrijving (1787-1850)*, Leuven, 2003, pp. 117-127.

³⁷ Zie ook: M. Mathijsen, *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw*, Nijmegen, 2013, pp. 17-35.

³⁸ S. Bann, *Romanticism and the rise of history*, New York, 1995, p. 7. Zie verder ook: S. Bann, *The clothing of Clío: a study of the representation of history in nineteenth-century Britain and France*, Cambridge, 1984; S. Bann, *The inventions of history. Essays on the representation of the past*, Manchester-New York, 1990.

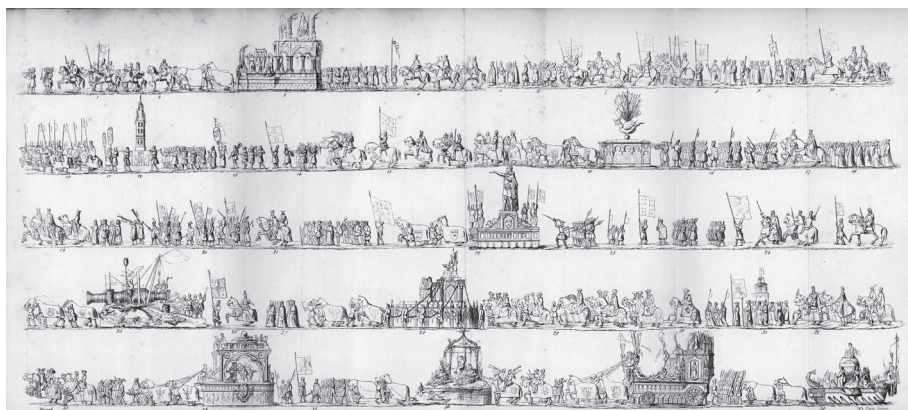
³⁹ E. De Busscher, *Beschrijving van den historischen stoet der Graven van Vlaenderen*, Gent, 1849, p. 3.

het volk te worden onderricht. Voor Edmond De Busscher, die zijn pen leende voor de publicaties die werden uitgegeven naar aanleiding en na verloop van de Graven van Vlaanderenoptocht, en *de facto* ook als officiële spreekbuis van het directiecomité van de feestelijkheden van 1849 kan worden beschouwd, kwam een optocht het best aan deze vraagstelling tegemoet. Door immers via een aaneenschakeling van *tableaux vivants* de geschiedenis tot leven te wekken – of zoals De Busscher het stelt: ‘in handeling te brengen’ – werd het verleden van de natie synthetisch en visueel. En dat waren grote troeven om de boodschap bij de bevolking in te prenten.⁴⁰ Het format bood bovendien het voordeel dat de stoet zich meteen inschreef in een populaire traditie van ommegangen en cavalcades.⁴¹ Ook al was de Graven van Vlaanderenoptocht een nieuwe creatie en zou hij niet worden geprogrammeerd als een terugkerend evenement, door de associatie met het rituele karakter van processies kreeg hij een zeker aura van onbetwistbaarheid mee.

Meteen kan daaraan worden toegevoegd dat ook het *Leitmotiv* van de historische optocht *an sich* van dien aard was dat het geëvoeerde verhaal als een aaneenschakeling van feitelijkheden overkwam. De stoet was opgebouwd rond de politieke geschiedenis van het graafschap Vlaanderen en chronologisch geordend (afbeelding 1). De toeschouwers zagen dus een genealogie van graven en gravinnen voorbij schrijden, aangevoerd door de 9de-eeuwse Boudewijn I en afgesloten door de 15de-eeuwse Maria van Bourgondië. Tussen deze heersers in liepen onder meer soldaten, edellieden, verzetsstrijders, ambachtslui en vaandeldragers mee op. In totaal waren er zo een zeshonderd figuranten. De aandachtstrekkingen van de optocht waren echter de negen praalwagens die op dit chronologische verhaal uiteenlopende thematische voorstellingen entten. In de voorste gelederen van de stoet was er een voertuig te vinden dat was gewijd aan de kerstening van onze gewesten. De sectie 13de eeuw had een praalwagen opgedragen aan het Gentse stadssymbool, de draak. Jacob Van Artevelde en het Groot Kanon namen in hun respectievelijke

⁴⁰ E. De Busscher, *Beschrijving van den historischen stoet der Graven van Vlaenderen*, Gent, 1849, p. 4. Zie tevens: T. Verschaffel, ‘Het verleden tot weinig herleid. De historische optocht als vorm van de romantische verbeelding’, in J. Tollebeek, F. Ankersmit en W. Krul (eds.), *Romantiek & historische cultuur*, Groningen, 1996, p. 309; T. Verschaffel, ‘Aanschouwelijke Middeleeuwen. Historische optochten en vaderlandse drama’s in het negentiende-eeuwse België’, in R. Th. M. van Kesteren (ed.), ‘*Naar de Middeleeuwen...*’: *historische cultuur in de negentiende eeuw*, speciaal nummer *Theoretische Geschiedenis*, 26 (1999), pp. 131-133.

⁴¹ Net zoals de Graven van Vlaanderenstoet waren deze ceremoniële optochten veelal geladen met eigentijdse politieke boodschappen. Zie hierover onder meer: P. Arnade, *Realms of ritual. Burgundian ceremony and civic life in late medieval Ghent*, Ithaca, 1996; E. Lecuppre-Desjardin, *La ville des cérémonies. Essai sur la communication politique dans les anciens Pays-Bas bourguignons*, Turnhout, 2004; M. De Smet, P. Trio, ‘Processions in town: the intervention of the urban authorities in the late medieval urban processions of the Low Countries’, in M. De Smet, P. Trio, J. Kuys (eds.), *Processions and churchfabrics in the Low Countries during the late Middle Ages. An inquiry into secular influence on ecclesiastical and religious matters on a local urban level*, Kortrijk, 2006, pp. 5-82; M. Boone, ‘De Sint-Lievensbedevaart. Bouwsteen van de stedelijke identiteit van Gent (late middeleeuwen en vroege 16de eeuw)’, *HMGOG*, N.R. LXI (2007), pp. 105-122.

Afbeelding 1. Félix De Vigne, *Visueel draaiboek voor de historische optocht*, lithografie, 1849 (E. De Busscher, *Description du cortège historique des Comtes de Flandre*, Gent, 1849).

voertuigen de honneurs waar voor de 14de eeuw. Voor de 15de eeuw waren er tot slot praalwagens met als onderwerpen: de schilderkunst, de boekdrukkunst, de flora en de Gentse gemeente.⁴² De stoet werd afgesloten met een voertuig dat aan de logica van de rest van de optocht was onttrokken, maar niettemin onmiskenbaar de bekroning van al het voorgaande moest verbeelden. Het betrof een praalwagen opgebouwd rond het thema van de eendracht – onmiskenbare verwijzing naar de Belgische wapenspreuk ‘Eendracht maakt macht’ – en getooid met een Belgische driekleur.⁴³ Dit slotstuk was de uitwerking van een thema dat in feite al aan het begin van de historische optocht was aangekondigd. De parade van graven, ridders en vrijheidsstrijders werd immers ingeleid door een fanfare die de Brabançonne speelde.⁴⁴

Voor wie zich louter focust op het beeldverhaal dat werd gebracht, is het enigszins opmerkelijk dat een praalwagen met uitgesproken Belgische referenties opduikt aan het einde van een parade die ogenschijnlijk uitsluitend gaat over de

⁴² Behalve in diverse eigentijdse persartikels, wordt de optocht uitvoerig beschreven in: E. De Busscher, *Description du cortège historique des Comtes de Flandre*, Gent, 1849; ook uitgegeven in een ‘Nederlandse’ vertaling: E. De Busscher, *Beschrijving van den historischen stoet der Graven van Vlaenderen*, Gent, 1849. Eveneens geredigeerd in het Vlaams, was de uitgave verzorgd door het theatergezelschap Taal en Toneelkunde oftewel Broedermin en Taalijver: *Uitlegging en beschrijving van de groote kavalkade en historische stoet der gemeente-feesten van Gent*, Gent, 1849. Enkele jaren later verschenen dan ook twee rijkelijk geïllustreerde herdenkingsalbums: F. De Vigne, E. De Busscher, *Album du cortège des Comtes de Flandre, personnages et costumes*, Gent, 1852; en F. De Vigne, E. De Busscher, *Chars du cortège des Comtes de Flandre*, Gent, 1853.

⁴³ Voor een gedetailleerde beschrijving van de verschillende praalwagens, verwijzen we graag door naar D. Depelchin, ‘De ontwerper als redacteur van een nationale geschiedenis. Het concept van de Gentse cortège historique des Comtes de Flandre (1849)’, in *Tijdschrift voor Interieurgeschiedenis en Design*, 40 (2018), pp. 47-67.

⁴⁴ ‘Fêtes de Gand’, *Le Courrier de l’Escaut*, 21-155 (26 juli 1849), p. 1.

Vlaamse of lokale geschiedenis. Ook al wordt het abstracte gegeven *concordia* gestalte gegeven, de wagen stond voor een ideaal dat volgens de ontwerpers door de eenmaking van België werd gerealiseerd in de 19de eeuw.⁴⁵ Dat het visuele discours van de chronologisch opgebouwde *cortège historique*, zonder ook maar iets te zeggen over de 16de, 17de en 18de eeuw, de beschouwer naar die conclusie leidde, is opmerkelijk. Wat er in de drie tussenliggende eeuwen gebeurde, was kennelijk niet relevant. Voor ons is de vraag naar het waarom van deze omissie natuurlijk wel aan de orde. Dat de vormgevers van de historische optocht de lijn van de graven van Vlaanderen lieten ophouden met Maria van Bourgondië (afbeelding 2), en het re-

MARIE DE BOURGOGNE.

Afbeelding 2. Félix De Vigne, *Maria van Bourgondië*, lithografie, 1852 (F. De Vigne, E. De Busscher, *Album du cortège des Comtes de Flandre, personnages et costumes*, Gent, 1852, pl. 73).

⁴⁵ E. De Busscher, *Beschryving van den historischen stoet der Graven van Vlaenderen*, Gent, 1849, pp. 80-81.

gentschap van Maximiliaan van Oostenrijk noch het bewind van Filips de Schone in het verhaal werd ingeschreven, geeft aan dat men vond dat de opname van het graafschap in het Habsburgse rijk de moderne politiek niet tot voorbeeld strekte. Het verdere verlies van autonomie en het gedwongen inleveren van verworven privileges, zou een nefaste impact hebben gehad op de economie. Het zou er tevens mee voor hebben gezorgd dat de Vlamingen zich vanaf de late 15de eeuw steeds minder herkenden in de belangen die de bewindvoerders verdedigden. Vanuit een machtscentrum ver weg werd over het reilen en zeilen van de Nederlanden beslist. Was het niet net hiertegen dat de Belgen in 1830 hadden gerevolteerd?

De organisatoren van de stoet wilden het publiek ervan overtuigen dat België de erfgenaam was van het Vlaanderen zoals het tot 1482, het jaar dat Maria van Bourgondië overleed, bestond. Onder de Bourgondiërs hadden de Vlamingen weliswaar hun in de 14de eeuw uitgebouwde lokale machtsbasissen zien onderwerpen aan een centralistische politiek, maar dit had niet belet dat er in datzelfde tijdperk een economische en culturele bloei was geweest. Integendeel, zo lijkt men te hebben willen stellen. Door het succes van de Bourgondische periode te ensceneren en die thema's een erg prominente rol toe te kennen in de historische optocht van 1849, werd een stabiel, centraal bewind haast als een voorwaarde op voorspoed en vrijheid voorgesteld. Alle impliciete referenties aan Leopold I en de eenmaking van de negen Belgische provincies waren daarbij uiteraard allesbehalve toevallig.⁴⁶

Wie het historische deel van de Graven van Vlaanderenparade leest vanuit een Belgisch-nationalistische optiek, kan opmerken dat het in de stoet wel meer over nationale belangen ging dan men op het eerste gezicht zou durven vermoeden. Nog verschillende andere ensceneringen die in de optocht aanwezig waren, bevatten verwijzingen naar de 19de-eeuwse politiek en samenleving. Zo kan de eerste praalwagen, gewijd aan het katholieke geloof worden gelinkt aan de religieuze eenheid van België; kenmerk waarmee het land zich onderscheidde van het plurireligieuze, maar overwegend protestante Nederland. Dat het de katholieken waren die dankzij het monsterverbond met de liberalen België mee boven de doopvont hadden gehouden, zou hier eveneens kunnen uit worden afgelezen. Toch betekende de aanwezigheid van de praalwagen van het geloof niet dat de stoet, op een ogenblik dat het unionisme had afgedaan, als katholiek kan worden weggezet. De optocht om-

⁴⁶ De visie waarbij de Bourgondische Nederlanden als een voorafspiegeling van België worden beschouwd, kwam ook aan bod in de geschriften van Henri Pirenne. M. Boone, 'Bourgondië en Vlaanderen. Van dynastieke eenheid naar natievorming', in *Vlaanderen*, 44, p. 80. Zie verder ook Tom Verschaffels analyse van de nationale stoet van 1856: T. Verschaffel, 'Aanschouwelijke Middeleeuwen. Historische optochten en vaderlandse drama's in het negentiende-eeuwse België', in R. Th. M. van Kesteren (ed.), *Naar de Middeleeuwen...*: *historische cultuur in de negentiende eeuw*, speciaal nummer *Theoretische Geschiedenis*, 26 (1999), pp. 142-143.

vatte immers ook elementen met een liberale connotatie; wat in feite niet hoeft te verbazen aangezien de nationale regering die politieke signatuur droeg. De verklaring voor de aanwezigheid van een praalwagen van de typografie/de boekdruk-kunst kan men bijvoorbeeld in liberale invloedssferen gaan zoeken. Het voertuig vanwaar tijdens de parade drukwerk in de menigte werd gegooid,⁴⁷ was een nauwelijks verholde ode aan de Belgische persvrijheid. Hoewel ook de katholieke partij kranten gebruikte om hun aanhang te bereiken en om ideeën te verspreiden, waren het vooral de liberalen die sinds de late jaren 1830 de pers als propagandamiddel hanteerden. Voor hen waren dagbladen en periodieken een belangrijk tegengewicht voor wat elke zondag vanaf de kansel werd gepreekt.⁴⁸ Daarnaast waren zij het ook die de wet van 26 mei 1848 hadden doorgedrukt en op die manier het tot dan toe verplichte zegelrecht hadden afgeschaft. Daarmee viel een proportioneel zware belasting op de pers weg. Als kranten omwille van de hoge verkoopprijs tot dusver elitair waren gebleven, dan werkte de nieuwe liberale wet de democratisering van het medium in de hand.⁴⁹ Op die manier gecontextualiseerd, blijkt dat ook in het voertuig dat meereed in de historische optocht verleden en heden dicht bij elkaar lagen.

De koppeling van de typografiepraalwagen aan de ontwikkelingen in de eigentijdse pers en aan de ideologische kwesties die ermee waren verbonden, was slechts een mogelijke manier om het opgevoerde historische tafereel te actualiseren. Wanneer men vaststelt dat de vormgevers van de optocht over negen⁵⁰ praalwagens konden beschikken om zeven eeuwen Vlaamse geschiedenis in beeld te brengen en daarvan maar liefst twee voertuigen aan 15de-eeuwse ontdekkingen werden gewijd, is het interessant stil te staan bij de vraag waarom net aan die thema's aandacht werd besteed. De complexiteit van het discours van de praalwagen van de typografie wordt oneer aangedaan wanneer louter de 19de-eeuwse pers als referentie wordt gebruikt. Het was immers ook een manifest voor het geschreven woord in brede zin en omwille van de iconografie tevens voor de geschiedschrijving in het bijzonder. Of, zoals het in een herdenkingsalbum werd verwoord: ‘comment ne pas célébrer l’art qui transmet à la postérité la connaissance du passé (?)’.⁵¹ De praalwagen die was opgebouwd rond de gebroeders Van Eyck als (vermeende) uitvinders van de olieverfschilderkunst en initiators van een internationale, eeuwenoude artis-

⁴⁷ ‘Cortège historique’, in *Le Messager de Gand*, [1849]-158, p. 1 en 196, p. 1.

⁴⁸ E. Witte, ‘De constructie van België, 1828-1847’, in E. Witte, J.-P. Nandrin, E. Gubin en G. Deneckere, *Nieuwe geschiedenis van België, 1830-1905*, Tielt, 2005, p. 186.

⁴⁹ E. Gubin, J.-P. Nandrin en P. van den Dungen, ‘Het liberale en burgerlijke België, 1846-1878’, in E. Witte, J.-P. Nandrin, E. Gubin en G. Deneckere, *Nieuwe geschiedenis van België, 1830-1905*, Tielt, 2005, pp. 260-261.

⁵⁰ Als men de ahistorische praalwagen van de eendracht niet in rekening brengt, zijn het er slechts acht.

⁵¹ F. De Vigne, E. De Busscher, *Chars du cortège des Comtes de Flandre*, Gent, 1853, p. 36.

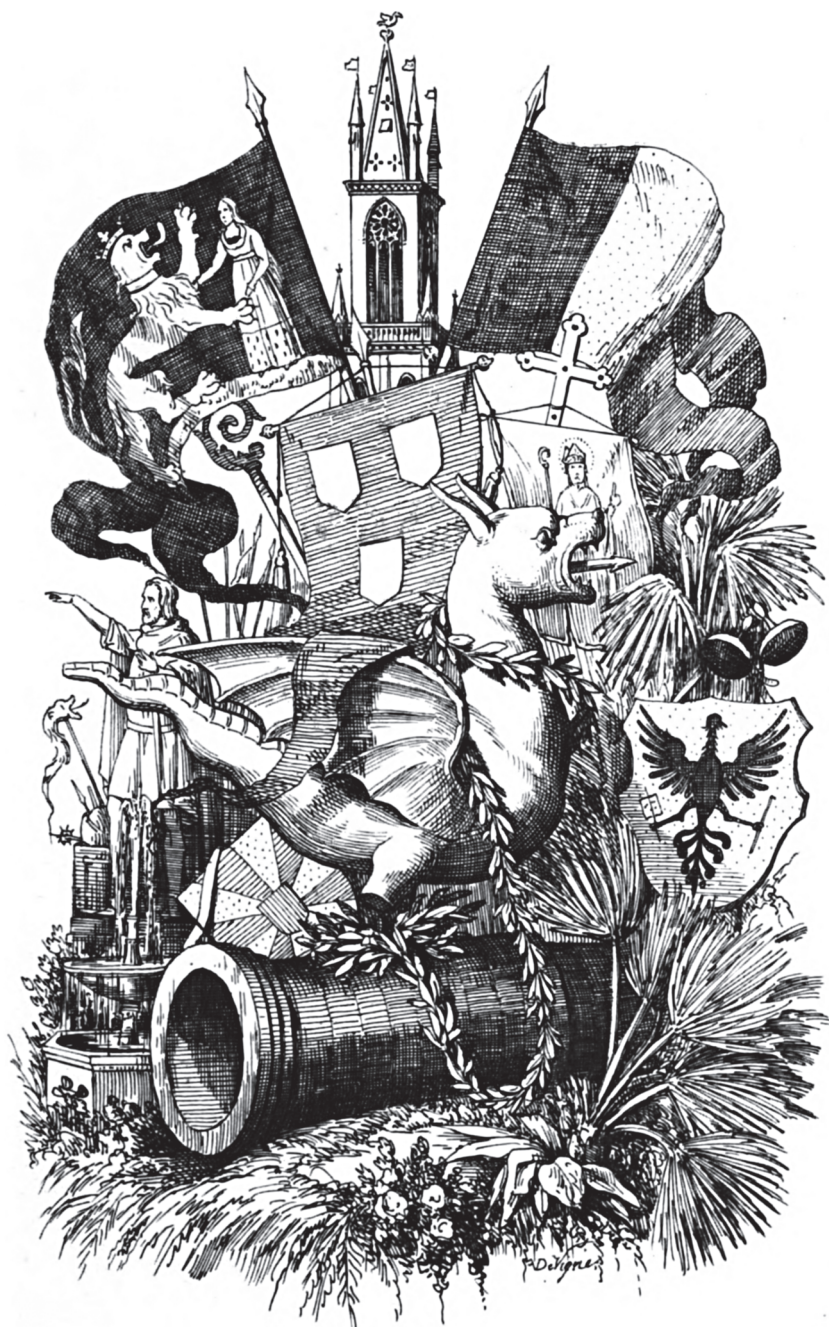
tieke traditie, trad er mee in dialoog. Samen vormden de praalwagen van de boekdrukkunst en die van de schilderkunst, een tweeluik waarin het verbeelden van de geschiedenis als natievormende activiteit centraal staat. Félix De Vigne en Edmond De Busscher, aan wie respectievelijk de algemene vormgeving van en de verklarende teksten in verband met de gravenoptocht mogen worden toegeschreven, bestendigen daarmee respectievelijk als historieschilder en drukker-historicus hun eigen disciplines als cruciale bouwstenen voor de creatie van een nationaal bewustzijn.⁵²

Regionalisme en municipalisme

De Graven van Vlaanderenstoet mag dan misschien wel als ultieme bedoeling een bestendiging van de Belgische staatsstructuren hebben gehad, de regionale en stedelijke elementen die als bouwstenen werden gebruikt, stonden ook op zichzelf. Zowel in de optocht als in het synthetische beeld dat Félix De Vigne ervan maakte voor het frontispice van een herdenkingsalbum (afbeelding 3), waren de stedelijke symbolen trouwens veel opzichtiger dan de nationale. Maar ook bijvoorbeeld het aantal Vlaamse Leeuwen was groot. Men begrijpt snel dat er ook andere verhalen werden verteld.

Het regionalistische discours dat we kunnen ontwaren, vloeide uiteraard voort uit het eigenlijke concept van het hele gebeuren. Het graafschap Vlaanderen vormde de achtergrond voor alle gebeurtenissen die in scène werden gezet en was het actieterrain van alle personages die meeliepen. Of het nu de graven en gravinnen zelf waren, verzetsleiders zoals Jan Breydel en Pieter De Coninck, of het 14de-eeuwse stedenverbond tussen Gent, Brugge en Ieper, alles had betrekking op de geopolitieke eenheid die het graafschap eeuwenlang vormde. De grenzen van deze historische entiteit vielen weliswaar niet helemaal samen met deze van de provincies die het moderne België had, de glorie van het verleden straalde niettemin op Oost- en West-Vlaanderen af. Precies daar verschilde een Belgisch-nationalistisch getinte stoet zoals die van 1849 van nationale optochten zoals de reeds eerder aangehaalde Brusselse parade van 1848. Terwijl in deze laatste ook de andere noordelijke provincies Antwerpen, Brabant en Limburg een plaats kregen, ging het in Gent enkel over de twee *Vlaanders*. Het was een manier om het verleden van de

⁵² Zie ook: J. Tollebeek, 'Enthousiasme en evidentie in de negentiende-eeuwse Belgisch-nationale geschiedschrijving', *Leidschrift*, 8, 2 (1992), pp. 61-81; A. Hoogenboom, 'Vaderlandse schilders verbeeld. Leven en werken van oude meesters als thema in de Nederlandse beeldende kunst in de negentiende eeuw', in J. Tollebeek, F. Ankersmit en W. Krul (eds.), *Romantiek & historische cultuur*, Groningen, 1996, pp. 273-296; J. Janssens, *De Belgische natie viert. De Belgische nationale feesten, 1830-1914*, Leuven, 2001, pp. 34-39.

Afbeelding 3. Félix De Vigne, *Frontispice*, lithografie, 1853 (F. De Vigne, E. De Busscher, *Chars du cortège des Comtes de Flandre*, Gent, 1853).

eigen regio naar voren te schuiven als voornaam, zo niet het voornaamste fundament van de moderne natie. Het was een manifest van een provinciale hoofdplaats met rijk historisch verleden die zichtbaarheid opeiste in het moderne staatsbestel. Daarnaast wilde men de (nationale) hoofdstad ook aan de historische machtsverhoudingen herinneren. Dat de Gentse optocht in feite al in 1848 had moeten plaatsvinden, maar op verzoek van de nationale overheid geannuleerd was ten voordele van een stoet in Brussel, speelde daar ongetwijfeld een rol in. Als er in de lente van 1848 geen revolutie was uitgebroken en de regering in Brussel de drang niet had gevoeld om dit tijdens de Septemberfeesten te counteren door een stoet ter ere van de nationale cohesie te organiseren, dan zou de Gentse optocht een viering van het vierhonderdjarige bestaan van de Gentse rederijders, de *Fonteinisten*, zijn geworden.⁵³ Het gevoel dit momentum te hebben gemist, was voor de Gentenaars een voedingsbodempom om het project al na enkele maanden te recupereren en het om te vormen naar het ambitieuze concept dat in de lente van 1849 werd gerealiseerd. Een parade die aanvankelijk een lokale vereniging moest in de kijker zetten, werd zo een encensering van zeven eeuwen Vlaamse geschiedenis en tegelijk een prelude op de Belgische natievorming.⁵⁴

Door de hele regio in beschouwing te nemen en dit te vermengen met elementen uit de lokale geschiedenis, plaatste Gent zich natuurlijk in het centrum van het historische graafschap en van het moderne Vlaanderen. Of de iconografische elementen aan de regionale dan wel aan de stedelijke geschiedenis toebehoorden, werd niet altijd geëxpliciteerd. Wie bijvoorbeeld niet wist dat Jan Van Eyck in Brugge woonde en werkte, kon de schilder, in de stoet voorgesteld als auteur van het *Lam Gods*, voor een Gentenaar aanzien. De uitvinding van de olieverfschilderkunst die hem (onterecht) werd toegeschreven kon daarmee eveneens als Gents worden bestempeld. Men vraagt zich af wat de Bruggelingen dachten van dit verdoken toe-eigeningsgedrag? De graven van Vlaanderen waren tenslotte ook met hun stad erg nauw verbonden. En liepen ook Jan Breydel en Pieter De Coninck niet mee in de Gentse optocht?

In het uitgebreide verslag van de correspondent van het *Journal de Bruges*, geschreven na de eerste van drie optochten, werd er opvallend genoeg niet geraakt aan de vraag of Gent al dan niet de legitimiteit had om een Vlaamse historische optocht te organiseren. De auteur, die naar eigen zeggen meer dan ooit fier was een

⁵³ Voor een geschiedenis van deze rederijderskamer, zie: A.L. Van Bruaene, *Om beters wille. Rederijderskamers en de stedelijke cultuur in de Zuidelijke Nederlanden (1400-1650)*, Amsterdam, 2008. Voor de plaats die ze innam in het 19de-eeuwse Gentse verenigingsleven, zie: L. Hoste, 'Gezelschapsleven te Gent in de 19de begin 20ste eeuw', *Gbedtsche tydinghen*, 21 en 24-[verschillende nummers] (1992-1995).

⁵⁴ E. De Busscher, *Beschryving van den historischen stoet der Graven van Vlaanderen*, Gent, 1849, pp. 7-8.

Bruggeling te zijn,⁵⁵ vond de Gentse parade sowieso maar niks. Met een vlotte en uiterst scherpe pen omschreef hij de organisatie als ronduit amateuristisch en het resultaat als bedroevend en belachelijk. Behalve om publicitaire redenen zag hij ook niet in waarom de stoet het epitheton ‘historisch’ had meegekregen. Voor hem kwam de *cortège historique des Comtes de Flandre* naar luister geenszins in de buurt van de Simon Stevinoptocht van 1846 of zelfs maar van de recente inwijding van de Brugse bisschop.⁵⁶ Deze vergelijkingen zijn veelzeggend omdat ze aangeven dat de verslaggever de historische optocht in de traditie van parades inschreef en niet lijkt te hebben opgemerkt dat het medium in Gent met een nieuw soort propaganda was geladen. De Stevinoptocht van 1846 mocht dan wel georganiseerd zijn naar aanleiding van de profane canonisering van de 16de-eeuwse wiskundige, het was een stoet waarin gekostumeerde Brugse gildelieden meeliepen maar waarin verder geen historisch relaas werd verteld.⁵⁷ Op de eerste echte Brugse historische optocht was het wachten tot 1853.⁵⁸ En uit die stoet, ingericht om het huwelijk van kroonprins Leopold en Maria-Hendrika te vieren, blijkt dat het vernieuwende Gentse concept meer indruk had gemaakt dan het *Journal de Bruges* in 1849 had laten uitschijnen. Als onderwerp werd immers de geschiedenis van de Graven van Vlaanderen gekozen; een keuze die zich in elk geval niet laat verklaren door de adellijke titel van persoon die werd gevierd. Het was immers de hertog van Brabant die in het huwelijk trad en niet zijn jongere broer Filips, drager van de eretitel die de link met de optocht mogelijk maakte.⁵⁹

De rivaliteit tussen de twee provinciale hoofdsteden toont aan dat er naast regionalistische motieven ook municipalistische beweegredenen waren om een historische optocht te realiseren. Naast alle elementen waarvan de toe-eigening kon worden betwist, doorspekte Gent zijn stoet van 1849 ook met referenties aan de lokale geschiedenis. Er werd een maquette van het belfort meegedragen, plaatselijke patroonheiligen (Bavo, Amandus, Livinus) bevolkten de praalwagen van de religie, en het groot kanon, dat volgens de overlevering in 1452 zou zijn ingezet voor de bele-

⁵⁵ ‘[J]e vous dirai donc tout net que plus que jamais je suis fier d’être brugeois.’ ‘Fêtes de Gand’, in *Journal de Bruges*, 13-208 (26 juli 1849), p. 1.

⁵⁶ ‘Fêtes de Gand’, in *Journal de Bruges*, 13-208 (26 juli 1849), pp. 1-2.

⁵⁷ ‘Bruges. Fêtes de Simon Stevin’, in *Journal de Bruges*, 10-207 en 208 (26-27 juli 1846), pp. 1-2.

⁵⁸ De Bruggelingen zouden zich nadien ontpoppen tot bedreven organisatoren van historische parades. Zo organiseerden ze bijvoorbeeld in 1884 ook nog een Karel de Goede-optocht en in 1887 een stoet ter ere van Jan Breydel en Pieter De Coninck. Zie onder meer: J. Geldhof, ‘Karel de Goede. Patroonheilige van de antiliberale strijd te Brugge, 1877-1884’, in *Biekorf*, 77, pp. 167-182 en T. Verschaffel, ‘Aanshouwelijke Middel-eeuwen. Historische optochten en vaderlandse drama’s in het negentiende-eeuwse België’, in R. Th. M. van Kesteren (ed.), ‘Naar de Middeleeuwen...’: *historische cultuur in de negentiende eeuw*, speciaal nummer *Theoretische Geschiedenis*, 26 (1999), p. 139.

⁵⁹ L. Maquet, B. Van Hollebeke, J. Vande Putte, *Grand album historique du cortège organisé à l’occasion du mariage de S.A.R. le duc de Brabant avec S.A.I. l’archiduchesse Marie-Henriette d’Autriche*, Brugge, 1853.

gering van Oudenaarde,⁶⁰ had zijn eigen voertuig. Ook een beeltenis van de 14de-eeuwse Gentse verzetsstrijder Jacob Van Artevelde, ontworpen door Pierre De Vigne,⁶¹ was prominent aanwezig. In 1849 was de constructie van Van Artevelde als populaire, lokale volksheld nog volop aan de gang, maar aan de historische figuur hingen toen ook al politieke ladingen vast. Aangezien Van Artevelde door de liberale bourgeoisie werd geclaimd als burgerlijk icoon moesten de katholieken niet van hem weten. Voor nationale politici was hij een oproerkraaier en daarvoor geen geschikt historisch rolmodel. Rogier weigerde toen om die reden een financiële tussenkomst van de nationale overheid in een project om een monument te zijner ere op te richten. Enkele jaren later, in 1856, waren de standpunten in de regering geëvolueerd en vormde het geen probleem dat Van Artevelde een plek kreeg in de viering van 25 jaar troonsbestijging van Leopold I.⁶² Een ander toonaangevend onderdeel van de stoet – tenminste als het op stedelijke identiteit aankwam –, was de praalwagen van de Gentse gemeente. Hij was ingevoegd als de op een na laatste wagen en ging daarmee net aan de *char de la concorde* vooraf. Bovenaan troonde de verpersoonlijking van de stad, de Maagd van Gent. Ze ging gekleed in goudbrokaat en was in een zwarte mantel met zilveren leeuwmotief gehuld. Een kroon had ze niet op, haar haren droeg ze los. Dit laatste iconografische detail was van betekenis. Het symboliseerde immers de stedelijke autonomie.⁶³ Daarmee daagde *la pucelle* de allegorische voorstelling van België op de ‘achtersteven’ van de eendrachtspaalwagen uit.⁶⁴ Dat er een centraal bewind werd gevoerd vanuit Brussel was op zich geen probleem, maar de stad Gent moest in dit bestel een betekenisvolle rol kunnen vervullen.

Deze vraag naar politieke bewegingsruimte voor de steden ging nauw samen met het aanstippen van het belang van de lokale economie. Het is geen toeval dat de textielwerkers ruim waren vertegenwoordigd in de optocht. Behalve Jacob Van Ar-

⁶⁰ Er zijn in feite geen betrouwbare historische documenten die deze overlevering kunnen bevestigen. M. Beyaert, ‘Nieuw historisch onderzoek van de Dulle Griet bombarde in Gent’, in *HMGOG*, N.R. LIII (1999), pp. 6-7.

⁶¹ Deze sculptuur was een primaire versie van het standbeeld dat sinds 1863 op de Vrijdagmarkt staat. M. Steels, ‘De inhuldiging van het standbeeld van Jacob Van Artevelde’, *Ghentsche Tydinghen*, 8, 2 (1979), pp. 80-93.

⁶² G. Deneckere, ‘De resurrectie van Jacob Van Artevelde in de 19de-eeuwse Gentse arbeidersbeweging. Over het verlangen naar “de grote man”’, *HMGOG*, N.R. L (1996), pp. 155-187.

⁶³ Over de Maagd van Gent, zie: M. Boone, W. Prevenier, ‘De steden van de Zuidelijke Nederlanden in de late middeleeuwen: stedelijke identiteit en corporatieve solidariteiten’, in *Tijdschrift van het Gemeentekrediet*, 47, 1993, pp. 25-42. Allegorische voorstellingen in relatie met de Belgische natievorming worden besproken in: S. Dubois, *L’invention de la Belgique. Génèse d’un état-nation*, Brussel, 2005, pp. 345-366.

⁶⁴ De Graven van Vlaanderenoptocht was niet de enige stoet die tegenstrijdigheden verenigde. Bij zijn analyse van de blijde intrede van Karel de Kale (1467) merkte Peter Arnade bijvoorbeeld een gelijkaardig meerlagig discours op. P. Arnade, ‘Secular charisma, sacred power: rites of rebellion in the Ghent entry of 1467’, *HMGOG*, N.R. XLV (1991), pp. 69-94.

tevelde, de ultieme incarnatie van de lakenhandelaar, liepen er contingenten wolwevers en volders mee op in zowel de secties 10de als 13de eeuw. Als de historische optocht toeliet om de voor Gent nog steeds cruciale textielnijverheid op het voorplan te brengen, dan was het moeilijker om die andere economische activiteit die een krachtige stimulans aan de lokale economie gaf in het opzet te verwerken. De tuinbouwsector die zich pas na de 15de eeuw had ontwikkeld, paste in feite niet in het verhaal. Maar omdat een verwijzing naar deze branche kennelijk niet kon worden vermeden, kwam vormgever Jean Portaels met een inventieve oplossing. Hij bedacht een tafereel dat voor een voorafbeelding van de tuinbouwsector moest doorgaan: een praalwagen gewijd aan de flora. Net zoals bij de Gentse gemeente was de scène allegorisch opgebouwd rond de figuur van Flora, godin van de bloemen en planten. Het was een wat geforceerde ingreep, maar ze toont duidelijk aan dat het verleden werd geconcipeerd vanuit de noden van het heden.⁶⁵

Heden en verleden

Het aan elkaar linken van historische perioden, is ook iets wat in de zomer van 1849 op evenementieel niveau gebeurde. Er was een wisselwerking tussen de optocht en de parallel daaraan georganiseerde *Exposition industrielle des Flandres*. Als de eerste de ambitie had om de Gentenaars en bij uitbreiding de Vlamingen hun roemrijke verleden voor te spiegelen, dan hield de tweede hen een veelbelovend toekomstbeeld voor. De twee evenementen functioneerden onafhankelijk van elkaar, maar versterkten elkaars boodschap. Men kan ze daarom zien als een tweeluik. Tussen verleden en toekomst werd een brug geslagen. De boodschap was: mits er een geslaagde wisselwerking tussen goed bestuur, technologische innovatie en voortvarende handel is, kunnen België, zijn regio's en zijn steden triomferen zoals Vlaanderen in de late middeleeuwen heeft getriomfeerd. Of, anders gesteld, om economische voortvarendheid te creëren, moet er worden gestreefd naar een politieke stabiliteit en naar vernieuwing van producten en productiemethodes.⁶⁶

De industriële tentoonstelling had alles in huis om de bevolking hoopvol te stemmen over dit laatste aspect. 628 exposanten uit Oost- en West-Vlaanderen⁶⁷

⁶⁵ K. Wils, T. Verschaffel, 'Longing for the present in the history of history education', *Paedagogica Historica*, 48, 6, pp. 793-799.

⁶⁶ Ch. Rogier, 'Rapport au Roi du 19 octobre 1848', in *Catalogue des produits admis à l'Exposition industrielle des Flandres de 1849*, Gent, 1849, pp. 1-3.

⁶⁷ *Les Flandres*, oftewel de Vlaanders, waarnaar werd verwezen in de titel van de industriële tentoonstelling omvatten niet de provincies Antwerpen, Limburg en (Vlaams-)Brabant die wel tot het moderne Vlaanderen worden gerekend.

stelden vanaf 23 juli hun producten tentoon in het Gentse stadhuis.⁶⁸ Meubelmakers, instrumentenbouwers, wapenfabrikanten, bronsgieters, handelaars in ijzerwaren; allen etaleerden er hun vakkennis. Het was echter de textielsector die zich het meest profileerde op deze commerciële beurs. Er waren heel wat kleine producenten en manufacturen aanwezig. Sommige exposanten waren afkomstig uit weinig betekende gehuchten en stelden niet meer dan één stuk voor. De blikvanger van de industriële tentoonstelling waren echter de machines en weefgetouwen die in de voormalige assisenhof en kapel van het stadhuis hun onderkomen hadden gevonden. Voor de liberale regering Rogier belichaamden deze machines een nieuw tijdperk gedragen door een economische relance. Ze moesten *les Flandres* bevrijden van het pauperisme en het tegelijk, na een aanhoudende crisis, een nieuwe periode van bloei binnenloodsen.⁶⁹

Die relance, waarvan men in 1849 de eerste tekenen begon waar te nemen, was volgens eigentijdse regeringsgezinde chroniqueurs alleen mogelijk dankzij de visie en de inzet van de politieke leiders. In het woord vooraf van het officiële verslag van de industriële tentoonstelling werd Charles Rogier de lof toegezwaaaid omdat hij de expo had uitgelokt.⁷⁰ De éloges ten aanzien van de politiek kristalliseerden zich echter nog veel meer rond de figuur van de vorst, Leopold I. Het was onder zijn verlichte bewind dat België zijn productiecapaciteit had zien stijgen en dat er ook volop naar afzetgebieden werd gezocht, zo luidde het.⁷¹ Door een interventiepolitiek toe te passen was Leopold er inderdaad in geslaagd de crisis in de voor Gent en omstreken zo belangrijke katoensector te bezweren. De textielnijverheid was na vele moeilijke jaren ingeschreven in de nationale economie. Dit was uiteraard een goede zaak voor Oost- en West-Vlaanderen, maar ook de vorst en de nationale regering waren erbij gebaat. Met het verdwijnen van de crisis was immers ook het orangistische verzet van de Gentse textielbaronnen geluwd.⁷² Dat Leopold, achtien jaar na zijn blijde intrede, Gent opnieuw officieel bezocht om de industriële

⁶⁸ *Catalogue des produits admis à l'Exposition industrielle des Flandres de 1849*, Gent, 1849, pp. 185-188.

⁶⁹ 'Fêtes de Gand', *Le Messenger de Gand*, [1849]-206 (25 juli 1849), p. 1; 'Fêtes de Gand', *L'Indépendance belge*, 19-206 (25 juli 1849), pp. 1-2; [Redactieleden van *La Belgique industrielle*], *Compte-rendu de l'Exposition industrielle des deux Flandres en 1849*, Brussel, 1849, p. 19. Zie ook: G. Jacquemyns, *Histoire de la crise économique des Flandres (1845-1850)*, Brussel, 1929, pp. 295-390; E. Gubin, J.-P. Nandrin en P. van den Dungen, 'Het liberale en burgerlijke België, 1846-1878', in E. Witte, J.-P. Nandrin, E. Gubin en G. Deneckere, *Nieuwe geschiedenis van België, 1830-1905*, Tiel, 2005, pp. 245-252.

⁷⁰ [Redactieleden van *La Belgique industrielle*], *Compte-rendu de l'Exposition industrielle des deux Flandres en 1849*, Brussel, 1849, p. 6.

⁷¹ A. Van Hoobrouck de Fiennes, [Discours in naam van de raad van bestuur van de Banque de Flandre ter verwelkoming van Leopold I in Gent], gepubliceerd in 'Fêtes de Gand. Journée du dimanche, 22 juillet', *Le Messenger de Gand* [1849]-204 en 205 (23-24 juli 1849), p. 1.

⁷² E. Witte, 'De constructie van België, 1828-1847', in E. Witte, J.-P. Nandrin, E. Gubin en G. Deneckere, *Nieuwe geschiedenis van België, 1830-1905*, Tiel, 2005, pp. 166-168; G. Deneckere, *Leopold I. De eerste koning van Europa*, Antwerpen, 2011, pp. 412-413.

tentoonstelling in te huldigen, zou daarom kunnen worden gelezen als een poging om deze politieke overwinning te verzilveren.⁷³ Naar symboliek toe kon de komst van de monarch naar de Arteveldestad trouwens tellen. Aangezien de inauguratie van de *Exposition industrielle* plaatsvond op dezelfde dag dat de historische optocht voor het eerst uitreed, kon de koninklijke zegen tijdens een en hetzelfde bezoek aan twee belangrijke evenementen worden gegeven. Door als regerend vorst plaats te nemen op de ertribune en van daaruit de stoet van ‘goede vorsten’ te zien voorbij schrijden, schreef Leopold zichzelf bovendien ook meteen in die geschiedenis in. De identificatie van feodale heersers met het regerende koningshuis werd trouwens nog heel wat explicieter door de aanwezigheid van de twaalfjarige prins Filips, die de titel Graaf van Vlaanderen droeg en daarmee symbolisch ook gestalte gaf aan de continuïteit.⁷⁴

De rol van lokale en regionale beleidsmakers

Zowel de industriële tentoonstelling als de optocht werden dus gebruikt om de lokale economie te promoten. Tijdens een van de eerste bijeenkomsten besliste het organiserend comité van de Graven van Vlaanderenstoeit trouwens dat de productie van de wagens en de confectie van de ruim zeshonderd kostuums zoveel mogelijk lokaal zou gebeuren.⁷⁵ Het was in lokale dagbladen zoals *Le Messenger de Gand* dat de oproep voor intekening voor het verwezenlijken van de verschillende loten werd gepubliceerd.⁷⁶ Men kan dit zien als een vorm van protectionisme, maar anderzijds was het ook een slimme zet om de Gentse middenstand bij het project te betrekken. In het organiserend comité zelf waren die immers amper vertegenwoordigd. De broers Edmond en Désiré De Busscher, drukkers, waren in feite de enigen uit deze maatschappelijke geleiding. Het waren vooral de vrije beroepen, de kunstenaars, enkele industriëlen en professoren, alsook een reeks vermogende burgers die er zetelden.⁷⁷ Het gezelschap werd aangevuld met een aantal ambtenaren en vooral

⁷³ ‘Varia’, *L’Indépendance belge*, 19-221 (9 augustus 1849), p. 1.

⁷⁴ ‘Fêtes de Gand’, *L’Indépendance belge*, 19-205 (24 juli 1849), p. 1-2; ‘Fêtes de Gand’, *L’Indépendance belge*, 19-206 (25 juli 1849), p. 1. Zie verder ook: G. Deneckere, ‘Stad van industrie en arbeid’, in M. Boone, G. Deneckere (eds.), *Gent, stad van alle tijden*, Brussel-Gent, 2010, pp. 156-157.

⁷⁵ Gent, Universiteitsbibliotheek, *Fonds De Vigne*, G.011745 v.2: Félix De Vigne, *Dessins des costumes et des chars qui ont figuré dans le cortège historique des Comtes de Flandre, avec un devis estimatif des étoffes, de la construction et de la décoration des chars et des costumes*, 1850: [inleidende tekst].

⁷⁶ ‘Varia’, in *Le Messenger de Gand*, [1849]-106 (16 april 1849), p. 1.

⁷⁷ In het comité treffen we onder meer aan: de advocaat Victor Gaillard, de architecten Louis Van Overstraeten en Adolphe Pauli, de kunstenaars Félix en Pierre De Vigne, Jean Portaels, Bruno Christiaenssens en Ferdinand Van Beerleire-Casier, de industriëlen Charles de Hemptinne en Christoffel Van Loo en de professoren Adolphe Burggraeve en Constant Serrure. Verschillende andere leden staan vermeld als renteniers: Ferdinand Boeyé, Charles de Kerchove-de Denterghem, Auguste Van de Woestyne, Joseph en Eugene Herry.

politici. Het was de oud-gouverneur en lid van de bestendige deputatie van de provincie Oost-Vlaanderen, Auguste De Cock, die het comité voorzat. Titelvoerend burgemeester Constant de Kerchove de Denterghem, de schepenen Van Pottelsberghe de la Potterie en Van Lokeren en nog tien gemeenteraadsleden vertegenwoordigden het stadsbestuur.⁷⁸

Helpt de kennis van de samenstelling van het organiserend comité om te begrijpen waarom de optocht een gedaante had aangenomen die het municipalisme en het regionalisme uitspeelden tegen een anderzijds ook overduidelijk aanwezige Belgisch-nationalistische propaganda? In zekere zin wel. De complexe, hybride ogende politieke opvattingen die we in de stoet aantreffen, vinden we bijvoorbeeld ook terug in de politieke lijn die Constant de Kerchove (1790-1865) bewandelde. De toenmalige burgervader had zoals vele Gentse politici een verleden in de orangistische beweging.⁷⁹ Hoewel het municipalisme kan worden ingeschreven in de Belgische burgerlijke samenleving, is deze politieke affiliatie relevant omdat er in het bijzonder bij de Oranjegezinden een vijandigheid bestond jegens de dynastie die in de hoofdstad Brussel op de troon zat. Daaruit was een ijver gegroeid om een verregaande autonomie voor de steden te bewerkstelligen.⁸⁰ Hoewel de Kerchove in de jaren 1840 geleidelijk afstand had genomen van het radicaal programma van Metdepenningen en diens medestanders, en hij zich had neergelegd bij de Belgische staatsstructuren, kon hij zich ongetwijfeld nog in zekere mate vinden in het antiministeriële, municipalistische programma van de zogenaamde Minardlijst, gevormd voor de gemeenteverkiezingen van 22 augustus 1848. Op deze lijst, gerezen uit de as van de republikeinse beweging waarin het radicaal orangisme in 1848 was verveld, prijkten trouwens ook heel wat namen van politici die parallel kandidaat waren voor de Association libérale constitutionnelle van de Kerchove.⁸¹ Verschillende van deze personen vinden we ook terug in het comité dat de historische stoet organiseerde. Het betreft de heren: Blommaert-Dufour, Grenier-Lefebvre, Lam-

⁷⁸ E. De Busscher, *Beschrijving van den historischen stoet der Graven van Vlaenderen*, Gent, 1849, pp. 7-8.

⁷⁹ Op de verkiezingslijsten van de 1830'er jaren kon men de Kerchoves naam op de orangistische lijst Société des amis de l'ordre et du repos public terugvinden. M. Reynebeau, 'De kieslijstverlaging van 1848 en de politieke ontwikkeling te Gent tot 1869', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 11, 3 (1980), p. 274; K. Devolder, *Gij die door 't volk gekozen zijt... De Gentse gemeenteraad en haar leden*, Gent, 1994, pp. 92, 504-506; P. Kluykens, 'Constant de Kerchove de Denterghem', *Gbedtsche Tydinghen*, 35, 1, 2006, pp. 31-34; B. D'hondt, *Constant de Kerchove de Denterghem*, digitaal ontsloten via de website van het Liberaal Archief (http://www.liberaalarchief.be/vraagbaak_cdekerchove.html), laatst geraadpleegd op 23 december 2017.

⁸⁰ M. Van Ginderachter, 'An urban civilisation. The case of municipal autonomy in Belgian history, 1830-1914', in W. Whyte, O. Zimmer (eds.), *Nationalism and the reshaping of urban communities in Europe, 1848-1914*, Basingstoke, 2011, pp. 11-130; E. Witte, *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie, 1828-1850*, Antwerpen, 2014, pp. 374-377.

⁸¹ K. Devolder, *Gij die door 't volk gekozen zijt... De Gentse gemeenteraad en haar leden*, Gent, 1994, pp. 110-120, 510.

mens, Neyt, Van de Woestijne, Van Lokeren en Van Pottelsberghe de la Potterie.⁸² Kennisnemen van hun aantal en van het politieke programma dat ze hadden onderschreven, volstaat om te begrijpen waarom er een boodschap van stedelijke autonomie in de historische optocht werd verwerkt.

De politieke identiteit van de burgemeester, zijn kabinet en zijn gemeenteraad vertelt ons echter nog meer. In een steeds evoluerend politiek klimaat, was Constant de Kerchoves agenda steeds meer conservatieve liberaal-katholieke kenmerken gaan vertonen. Concreet betekende dit dat hij net zoals Jules de Saint-Genois (zie lager) en Jean Louis Bove-Coppens, beiden ook leden van het organiserend comité van de *cortège*, fervent katholiek noch antiklerikaal was.⁸³ Een pragmatisch, verzoenend standpunt dat we ook terugvinden in de stoet waar – zoals reeds hoger gesteld – religieuze en burgerlijke symbolen naast elkaar bestonden.⁸⁴ In de praalwagen van de draak kwamen beide elementen zelfs samen. De oorsprong van de draak, het burgerlijke stadssymbool dat ook zijn naam gaf aan een liberaal dagblad, werd immers gelinkt aan de kruistochten. Vlaamse kruisvaarders zouden de originele sculptuur begin 13de eeuw uit Constantinopel hebben meegenomen; vandaar de oriëntalistische scenografie van de praalwagen. Het was een manier om erop te wijzen dat de burgerlijke samenleving en de christelijke traditie met elkaar waren verbonden.

Ook de regionalistische agenda van de optocht kan aan de politieke betrokkenheid worden gelinkt. De bevoegdheid van Auguste De Cock (1804-1869) helpt ons mee verklaren waarom niet alleen de economische activiteiten van de Gentse binnenstad, maar ook de regionaal belangrijke tuinbouwers een plaats werden gegeven. Een politicus met een provinciaal mandaat, die tegelijk ondervoorzitter was van de Kamer van Koophandel⁸⁵ wilde wellicht de provinciale entiteit onder de aandacht brengen. Men kan trouwens aannemen dat hij als voorzitter kon wegen op de strategische beslissingen. Toch had deze telg uit een gefortuneerde reders-

⁸² E. De Busscher, *Beschrijving van den historischen stoet der Graven van Vlaenderen*, Gent, 1849, p. 8.

⁸³ Zowel Bove-Coppens als de Saint-Genois waren kandidaat voor de Association libérale constitutionnelle en voor Union. K. Devolder, *Gij die door 't volk gekozen zijt... De Gentse gemeenteraad en haar leden*, Gent, 1994, pp. 121-122, 510; B. D'hondt, *Constant de Kerchove de Denterghem*, digitaal ontsloten via de website van het Liberaal Archief (http://www.liberaalarchief.be/vraagbaak_cdekerchove.html), laatst geraadpleegd op 23 december 2017.

⁸⁴ Dat zou geheel anders zijn bij de 'liberale' Pacificatiefeesten die Gent in 1876 zou organiseren en bij de 'katholieke' Karel de Goedefeesten die plaatsvonden in Brugge anno 1884. Zie onder andere: U. Vermeulen, 'Katholieken en liberalen tegenover de Gentse Pacificatiefeesten (1876)', *HMGOG*, N.R. XX (1966), pp. 167-185; J. Geldhof, 'Karel de Goede, patroonheilige van de antiliberale strijd te Brugge, 1877-1884', *Bie-korf*, 77 (1977), pp. 167-182; T. Verschaffel, 'Het verleden tot weinig herleid. De historische optocht als vorm van de romantische verbeelding', in J. Tollebeek, F. Ankersmit en W. Krul (eds.), *Romantiek & historische cultuur*, Groningen, 1996, pp. 307-308.

⁸⁵ K. Devolder, *Gij die door 't volk gekozen zijt... De Gentse gemeenteraad en haar leden*, Gent, 1994, pp. 279-280.

familie kennelijk niet kunnen vermijden dat twee praalwagens die hem nauw aan het hart moeten hebben gelegen uiteindelijk niet werden geproduceerd: die van de schippers en die van de handel. Gebrek aan financiering was de oorzaak.⁸⁶

Dilettanten als historici

De beleidsmakers hadden beslist een impact op het aanzicht van de historische optocht, maar ze waren niet de enigen met zeggenschap. In het organiserend comité zetelden ook verschillende personen die niet van de politieke boodschap maar van de accuraatheid van de historische evocatie de voornaamste inzet van de optocht maakten.⁸⁷ Het waren mensen met uiteenlopende achtergronden die zich in het verleden waren gaan interesseren, actief geschiedkundig onderzoek voerden en erg goed vertrouwd waren met de casus Gent.

Een van hen was Edmond De Busscher (1805-1882). Hij runde samen met zijn broer Désiré een uitgeverij en was daarnaast ook secretaris van de Société royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand. In 1848 stelde De Busscher zich ook verkiesbaar voor de gemeenteraadsverkiezingen op de lijst van Union, de vereniging van middenklassers waar ook de namen van latere collega-comitéleden Pottelsberghe de la Potterie, Van de Woestijne, Neyt en de Saint-Genois aan kunnen worden gelinkt.⁸⁸ In 1847 had de man een tekst over de Sint-Pietersabdij geredigeerd. Zijn interesse voor het artistieke patrimonium en de context waarin dit tot stand kwam, blijkt echter vooral uit de publicaties die iets later verschenen. Hij schreef bijvoorbeeld in 1853 over de Sint-Baafsabdij en in 1857 over het Lam Gods.⁸⁹ In diezelfde periode wijdde hij verschillende publicaties aan de muurschilderkunst.⁹⁰ Kort nadien verschenen ook nog de resultaten van zijn studie naar de Gentse schilders van de 14de en 15de eeuw en een vervolgwerk.⁹¹ In de context van de historische op-

⁸⁶ Gent, Universiteitsbibliotheek, *Fonds De Vigne*, G.011745 v.2: Félix De Vigne, *Dessins des costumes et des chars qui ont figuré dans le cortège historique des Comtes de Flandre, avec un devis estimatif des étoffes, de la construction et de la décoration des chars et des costumes*, 1850: [inleidende tekst].

⁸⁷ Zie ook: E. Peeters, *Het labyrint van het verleden. Natie, vrijheid en geweld in de Belgische geschiedschrijving (1787-1850)*, Leuven, 2003, pp. 145-149.

⁸⁸ In tegenstelling tot deze laatsten, raakte De Busscher niet verkozen. K. Devolder, *Gij die door 't volk gekozen zijt... De Gentse gemeenteraad en haar leden*, Gent, 1994, pp. 119-120, 510.

⁸⁹ E. De Busscher, *Confrérie des arbalétriers de St Georges à Gand*, Gent, 1850; E. De Busscher, *Les ruines de Saint Bavon, à Gand*, Gent, 1850 (nieuwe edities in 1853 en 1854); E. De Busscher, *Tableau des frères Van Eyck: l'Adoration de l'Agneau Pascal*, Brussel, 1857.

⁹⁰ E. De Busscher, *Peinture murale à l'huile*, Brussel, 1855; E. De Busscher, *Olieverw-muurschildering van 1448, in 't Groot Vleeschhuis te Gent*, Gent, 1855; E. De Busscher, *Peinture murale à l'huile du XVe siècle, à Gand*, Brussel, 1858; E. De Busscher, *Fresques du XVIe siècle, découvertes à Gand*, Brussel, 1861.

⁹¹ E. De Busscher, *Recherches sur les peintres gantois, des XIVe et XVe siècles, indices primordiaux de l'emploi de la peinture à l'huile à Gand*, Gent, 1859; E. De Busscher, *Recherches sur les peintres et sculpteurs à Gand, aux XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles*, Gent, 1866. Voor meer referenties, zie: A. Siret, 'Edmond De Busscher', *Annuaire de l'Académie royale de Belgique*, Brussel, 1883, pp. 389-399.

tocht trad De Busscher echter op de voorgrond omdat hij de iconograaf van het hele gebeuren was. De taferelen die De Vigne en andere ontwerpers hadden bedacht, werden door hem naar woorden omgezet en meteen ook geanalyseerd. Heel wat politieke boodschappen die in de stoet waren verwerkt maar voor de toeschouwers moeilijk leesbaar waren, werden via De Busschers *Beschryving van den historischen stoet der Graven van Vlaenderen* en zijn *Description du cortège historique des Comtes de Flandre* in twee talen ontsloten. De openlijk Belgisch-nationalistische teneur van deze ekphrasis – iets waarvoor Leopold I de auteur officieel zou bedanken⁹² – zou worden hernomen in de teksten die hij schreef voor de herdenkingsalbums die in 1852 en 1853 verschenen⁹³. Dat het organiserend comité De Busscher de opdracht had gegeven voor deze beschrijvingen,⁹⁴ toont aan dat men er alles aan deed om de boodschappen tot bij het publiek te brengen, maar ook dat men niet uitsluitend wilde vertrouwen op de visuele lectuur van zij die de parade zouden gadeslaan. Een verklarende tekst was nodig om het complexe, visueel-verhalende beoogte te ontsluiten of op zijn minst te verduidelijken. Een blind geloof in de historische optocht als efficiënt, verzelfstandigd massamedium had de organisatie dus blijkbaar niet. De impact van een strategie die berust op de inzet van meerdere complementaire types dragers werd hoger ingeschat.

Het gebruik van verschillende genres vinden we trouwens ook terug in het werk van Jules de Saint-Genois (1813-1867), die als jongeling historische romans uitbracht vanuit de overtuiging de geschiedenis zo breed mogelijk uit te dragen,⁹⁵ maar gaandeweg ook steeds meer historische teksten ging produceren waarin de fictie werd geweerd. De Saint-Genois was in 1836 provinciaal archivaris geworden en was vanaf 1843 bevoegd voor de Gentse universiteitsbibliotheek. Hij was ook lid van de Société royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand, waar hij als secretaris Edmond De Busscher was voorafgegaan.⁹⁶ Ook hij zetelde in het organiserend comité van de Graven van Vlaenderenoptocht, samen met nog een ander lid van de Société, Philippe Auguste Kervyn de Volkaersbeke (1815-1881). Deze laatste

⁹² ‘Nouvelles diverses’, *Le Courrier de l’Escaut*, 21-163 en 175 (5 en 15 augustus 1849), p. 3 en pp. 2-3.

⁹³ F. De Vigne, E. De Busscher, *Album du cortège des Comtes de Flandre, personnages et costumes*, Gent, 1852; F. De Vigne, E. De Busscher, *Chars du cortège des Comtes de Flandre*, Gent, 1853.

⁹⁴ Gent, Universiteitsbibliotheek, *Fonds De Vigne*, G.011745 v.2: Félix De Vigne, *Dessins des costumes et des chars qui ont figuré dans le cortège historique des Comtes de Flandre, avec un devis estimatif des étoffes, de la construction et de la décoration des chars et des costumes*, 1850: [inleidende tekst].

⁹⁵ Het betrof volgende titels: *Hembyse, histoire gantoise de la fin du XVIe siècle*, Brussel, 1835; *La cour du duc Jean IV, chronique brabantonne, 1418-1421*, Brussel, 1837; *Le Faux Baudouin*, Brussel, 1840; *Le château de Wildenberg, ou les mutinés du siège d’Ostende*, Brussel, 1846.

⁹⁶ P. De Decker, ‘Notice sur la vie et les travaux de M. le baron Jules de Saint-Genois’, *Annuaire de l’Académie royale de Belgique*, 1869, pp. 146-206; P. Kluyskens, ‘Baron Jules de Saint-Genois’, *Ghendtsche Tydinghen*, 21, 5, 1992, pp. 306-310; D. Van Ryssel, ‘Vergeten Gentse schrijvers. Jules de Saint-Genois des Morttes’, *Ghendtsche Tydinghen*, 40, 1, 2011, pp. 91-93.

wordt in de ledenlijst van de commissie als ‘letteroefenaer’ geduid, maar laat zich net als de Saint-Genois evengoed het label (amateur-)historicus of -archeoloog aanmeten.⁹⁷ Beiden waren in elk geval voldoende in de geschiedkunde ingewerkt om een mening te hebben over de historische optocht die ze mee hielpen organiseren.

Een andere dilettant voor wie dat het geval was, was Constant Serrure (1805-1872), doctor in de rechten van opleiding. Na in 1833 aan de slag te zijn gegaan als archivaris van de provincie Oost-Vlaanderen, werd Serrure in 1835 een functie aan de Rijksuniversiteit Gent aangeboden. Hij werd aangesteld om de cursussen geschiedenis van België en middeleeuwse geschiedenis te verzorgen, vakken die hij respectievelijk tot 1868 en 1871 voor zijn rekening zou nemen. Zijn taken als lesgever combineerde hij in 1850 met de functie van decaan aan de faculteit Letteren en Wijsbegeerte, en van 1855 tot 1857 met de functie van rector. Tussen 1854 en 1864 nam hij ook de verantwoordelijkheid voor de colleges Vlaamse literatuur op zich. Zijn interesse voor de taal van het volk had hem eerder al tot het voorzitterschap van De Fontaine geleid. Hij was het die de rederijkerskamer in 1848 presideerde en achter het initiatief schuilging om een parade voor het vierhonderdjarige bestaan van de vereniging op te zetten (zie hoger).⁹⁸ Baron Kervyn de Volkaersbeke, een van de secretarissen van het inrichtend comité van de historische optocht, mocht zich toen ook al rederijker noemen.⁹⁹ De aanwezigheid van Fonteinisten in het bestuurscomité helpt trouwens nog beter te begrijpen waarom ook in de Graven van Vlaanderenstoet vertegenwoordigers van De Fontaine meeliepen. Ze hadden hun banier met het wapen van de vereniging bij, maar ook een vier etages tellende fontein (afbeelding 4).

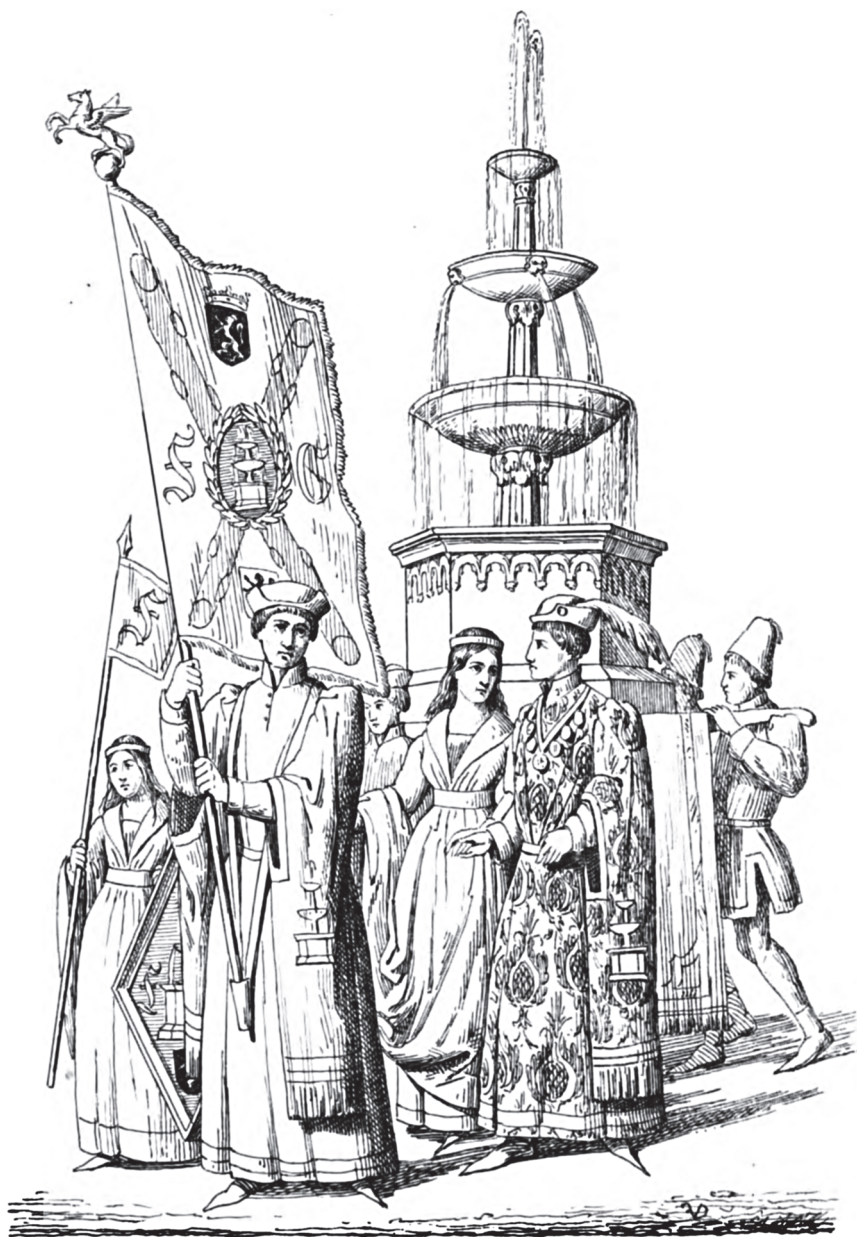
Het is niet enige groep die aan Serrure kan worden gelinkt. Dat de academicus zich ook uitvoerig met de geschiedenis van de literatuur inliet, zou best wel eens de reden kunnen zijn waarom er minnestrelen waren voorzien. Indicatief is vooral het feit dat een van hen een bord met daarop geschreven ‘Reinaert die Vos’ in de hoogte hield. Het was een manier om aan te geven dat dit belangrijke middeleeuwse manuscript tot de Vlaamse geschiedenis behoorde.¹⁰⁰ Daarmee werd gereageerd op het werk van enkele Duitse literatuurwetenschappers die het verhaal in hun eigen literaire cultuur hadden willen inschrijven. Het was tegelijk een ode aan

⁹⁷ E. De Busscher, *Beschryving van den historischen stoet der Graven van Vlaanderen*, Gent, 1849, p. 7; U. Vermeulen, ‘Kervyn de Volkaersbeke’, *Nationaal biografisch woordenboek*, 2, Brussel, 1966, pp. 393-399.

⁹⁸ A. De Ceuleneer, ‘Serrure (Constant-Philippe)’, *Biographie nationale*, 22, Brussel, p. 257; V. Tourneur, ‘Notice sur Constant Philippe Serrure’, *Annuaire de l’Académie royale de Belgique*, 1942, pp. 98-106.

⁹⁹ U. Vermeulen, ‘Kervyn de Volkaersbeke’, *Nationaal biografisch woordenboek*, 2, Brussel, 1966, p. 396.

¹⁰⁰ Dit wordt ook effectief zo geclaimd in: F. De Vigne, E. De Busscher, *Album du cortège des Comtes de Flandre, personages et costumes*, Gent, 1852, pp. 109-110. Zie ook: J. Leerssen, *De bronnen van het vaderland. Taal, literatuur en de afbakening van Nederland, 1806-1890*, Nijmegen, 2006.

SOCIÉTÉ DE RHÉTORIQUE LA FONTAINE

Abbeelding 4. Félix De Vigne, *Het rederijkersgenootschap De Fontaine*, lithografie, 1852
(F. De Vigne, E. De Busscher, *Album du cortège des Comtes de Flandre, personnages et costumes*,
Gent, 1852, pl. 71).

de in 1846 overleden Jan Frans Willems die dit al in 1833 aanklaagde¹⁰¹ en het jaar erop zelf een vertaling van het Reinaertverhaal uitbracht.¹⁰² Willems, die Serrure de liefde voor de Vlaamse taal zou hebben bijgebracht, was twintig jaar een *compagnon de route* geweest van de Fonteinistenvoorzitter.¹⁰³ Het lijkt daarom erg waarschijnlijk dat het idee voor de minnestrelengroep van deze laatste kwam.

En daar houdt de invloed die we mogelijk aan Serrure kunnen toeschrijven niet op. In de context van zijn lesopdracht in verband met de geschiedenis van België had hij voor eigen gebruik een handgeschreven cursus samengesteld. Het manuscript, bewaard in de Gentse Universiteitsbibliotheek, bevat heel wat informatie die we ook in de historische optocht aantreffen. Behalve de aanwezigheid van een schema over de erfopvolging van de Graven van Vlaanderen, dat bij de voorbereidingen van de stoet erg nuttig zou moeten zijn geweest, vertoonde ook de structuur van de tekst opvallende gelijkenissen met de *cortège* die door de straten van Gent trok. De derde sectie van het eerste onderdeel, gewijd aan de feodale periode (863-1419), is immers precies op dezelfde manier opgebouwd als de stoet: te weten, chronologisch en per regeerperiode. Hetzelfde principe wordt in de eerste sectie van het tweede deel herhaald voor de Bourgondische periode (1443-1482).¹⁰⁴ *De Kronyk van Vlaenderen, van 580 tot 1467*, geredigeerd samen met Philippe Blommaert en in boekvorm verschenen in twee delen, hanteerde dezelfde structuur.¹⁰⁵ Toeval lijkt te mogen worden uitgesloten als verklaring voor deze overeenkomsten. Trouwens, van wie kwam het idee om de historische optocht te voorzien van een praalwagen van het monetair systeem en ook een herdenkingsmunt van het evenement te laten slaan – plannen die uiteindelijk niet werden gerealiseerd? Was Serrure ook niet een van de belangrijkste Belgische numismaten van zijn tijd?¹⁰⁶

Een vormgever met een visie

Er waren bij de organisatie van de optocht ook zij die de ideeën en concepten naar een concrete vormgeving vertaalden. De kunstenaars en de architecten die daarvoor instonden, hadden overigens een actief aandeel in de samenstelling van het ge-

¹⁰¹ Serrure was een redacteur van het tijdschrift waarin Jan Frans Willems zijn artikel publiceerde. J.F. Willems, 'Reinardus Vulpes, Reinaert de Vos', *Messenger des sciences et des arts de Belgique, ou Nouvelles archives historiques, littéraires et scientifiques*, 1, 1833, pp. 329-351.

¹⁰² J.F. Willems, *Reinaert de vos, naer de oudste beryming*, Eeklo, 1834.

¹⁰³ A. De Ceuleneer, 'Serrure (Constant-Philippe)', *Biographie nationale*, 22, Brussel, p. 251.

¹⁰⁴ Gent, Universiteitsbibliotheek, *Fonds Serrure*, BIB.G.018432: C.P. Serrure, *Cours d'histoire de la Belgique*, [1835-1868].

¹⁰⁵ C.P. Serrure, P. Blommaert, *Kronyk van Vlaenderen, van 580 tot 1467*, Gent, 1839-1840.

¹⁰⁶ Voor een bondig overzicht van zijn publicaties in het domein van de numismatiek, zie: A. De Ceuleneer, 'Serrure (Constant-Philippe)', *Biographie nationale*, 22, Brussel, pp. 261-264.

heel.¹⁰⁷ Dat gold in het bijzonder voor Félix De Vigne (1806-1862), die we algemeen coördinator en *de facto* ook het creatieve brein achter de hele optocht mogen noemen. De Vigne, die zelf een opleiding als historieschilder had genoten en als lesgever aan de Gentse Academie was verbonden, was een ontwerper met een uitgesproken visie als het op de weergave van de geschiedenis aankwam. Ten behoeve van de authenticiteit in de contemporaine historieschilderkunst was de kunstenaar in de eerste helft van de jaren 1830 Europa rondgereisd op zoek naar iconografische bronnen. De Vigne verzamelde beelden die hij vond in oude manuscripten, op gravures, medailles, grafmonumenten, glasramen, schilderijen, enzovoort. De verzameling werd al snel omvangrijk en oversteeg ’s mans eigen artistieke noden. Daarom begon hij zijn studietekeningen naar prenten om te zetten en deze te publiceren. In een eerste instantie waren zijn uitgaven nog vooral voor zijn vakgenoten bedoeld. Dat blijkt al uit de titel van het groots opgevatte iconografische corpus dat hij tussen 1835 en 1840 uitbracht: het *Vade-mecum du peintre, ou recueil de costumes du Moyen-Âge pour servir à l’histoire de la Belgique et des pays circonvoisins*. Het werk kende een zeker succes en werd heruitgegeven in 1844. Het was meer dan een modelboek, want elke prent, elke afbeelding ging vergezeld van een minitieuze beschrijving, een historische duiding en een herkomstindicatie.¹⁰⁸ Dit identificeren en contextualiseren van historisch iconografisch materiaal dreef De Vigne steeds meer in een richting van een breder publiek. Dat blijkt onder meer uit de publicaties die hij in 1845 en in 1847 uitbracht: *Geschiedenis der middeleeuwse bouwkunde, hare oorsprong en ontwikkeling* en *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des gildes et des corporations de métiers*. Hoewel deze werken ook de collega-historieschilders tot nut konden zijn, was het ‘exclusief gebruiksrecht’ voor deze beroepsgroep niet langer ingeschreven in de titel.¹⁰⁹ De klemtoon kwam te liggen op het historisch onderzoek. Die tendens werd verdergezet in het nog rijk geïllustreerde *Moeurs et usages des corporations de métiers de la Belgique et du nord de la France* (1857), maar spreekt nog meer uit de uitgaven waar amper of geen afbeeldingen bij werden gevoegd. Sommige hadden een uitgesproken archeologisch-

¹⁰⁷ Over de rol van de kunsten bij processen van natievorming, zie onder meer: T. Verschaffel, ‘Schilderen voor het vaderland. Kunst en nationale propaganda in de negentiende eeuw’, *Kunstschrift*, 48, 3, 2004, pp. 16-29; J. Janssens, *De Belgische natie viert. De Belgische nationale feesten, 1830-1914*, Leuven, 2001, pp. 30-34, 83-99; J. Ogonovszky-Steffens, ‘Le peintre officiel en Belgique au XIXe siècle: une fonction à charges multiples’, *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, 79 (2001), pp. 581-589.

¹⁰⁸ Voor het werk van De Vigne als illustrator, zie: W. Waterschoot, ‘Félix De Vigne als boekillustrator’, *In monte artium. Journal of the Royal Library of Belgium*, 7, 2014, pp. 115-134; D. Depelchin, ‘Een verbeeld verleden. Félix De Vigne als illustrator van de Belgische geschiedschrijving’, in: A.C. Koldewey, J. Koldewey, *De verbeelder verbeeld[t]}. Boekillustratie en beeldende kunst*, Nijmegen, 2017, pp. 137-142.

¹⁰⁹ Een uitzondering hierop vormden de traktaten over tekenkunst: met Jean Lammens *Cours spécial de dessin d’après la méthode de Mr. Dupuis* (1844), daarna als uniek auteur *Theorie voor lijntekening en vormleer* (1849) en *Les principes de dessin d’imitation* (1850, heruitgave 1861).

historische teneur (bijv.: *Notice sur un fragment de danse macabre: dalle funéraire découverte à Bruges* uit 1850 of *Une gourde en faïence du XVIe siècle: poterie ancienne* uit 1855), andere waren kunsthistorisch van aard (bijv.: *Ecole de peinture et de sculpture à Gand, aux XIVe, XVe et XVIe siècles* uit 1853). Voor verschillende editoriale projecten associeerde De Vigne zich ook met andere auteurs: met de historicus-linguïst Jean Stecher voor het eerdergenoemde *Recherches historiques*, met de uitgever-archivaris Edmond De Busscher voor *Reconstruction de la grande boucherie de Gand, au XVe siècle* (1857) en met de Auguste Van Lokeren, de ‘redder van de Sint-Baafsabdij’, voor *Labyrinthe, dallage dans le vestibule de la maison-de-ville à Gand* (1861).

Het is niet alleen omwille van zijn historische cultuur en de manier waarop hij kunst produceerde dat Félix De Vigne in de context van de optocht van 1849 invloedrijk mag worden genoemd. Door De Vigne ‘curator’ te maken, had het bestuur van de feestelijkheden zich in feite akkoord verklaard met een visie die gestalte gaf aan reeds bestaande plannen. Het is immers niet zo dat het basisconcept voor de historische optocht ontstond rond de vergadertafel van het organiserend comité. Het waren de plannen voor de rederijkersparade van 1848 die de blauwdruk vormden voor de Graven van Vlaanderenstoet.¹¹⁰ De lijnen waren dus al ten dele uitgezet en sommige daarvan zouden worden doorgetrokken. Het idee om een praalwagen te wijden aan de schilderkunst en die op te bouwen rond Sint-Lucas en de broers Van Eyck kan rechtstreeks worden teruggevoerd op de concepttekeningen die De Vigne in 1848 voor de Fonteinisten had gemaakt. De praalwagens van de Gentse draak en van het groot kanon waren dan weer een ontdubbeling van wat in 1848 de praalwagen van de gildetrofeeën had moeten worden. De prominente rol die de bombarde in beide ontwerpen kreeg, kan worden gelinkt aan een artikel dat De Vigne in 1839 publiceerde onder de titel *Een woord over een der oudste kanonnen in Europa*. Er was overigens in de historische optocht ook een vierde praalwagen aanwezig die kon worden teruggebracht op een eerder ontwerp van De Vigne: die van de flora, in wezen een voorafbeelding van de tuinbouw. Hoewel de aanwezigheid van dit thema mogelijk ook aan de figuur van Auguste De Cock kan worden gelinkt (zie hoger), stond dit voertuig, ontworpen door Jean Portaels, in directe relatie met de praalwagen van de provincie Oost-Vlaanderen die deel uitmaakte van de nationale optocht van 1848. De vormgeving was gewijzigd, maar de basisidee was dezelfde. Uit deze voorbeelden blijkt dat Félix De Vigne een doorstart nam en concepten uitwerkte die al geruime tijd in zijn hoofd aan het rijpen

¹¹⁰ Gent, Universiteitsbibliotheek, *Fonds De Vigne*, G.012937: Félix De Vigne, *Esquisse improvisée d'un cortège pour le jubilé de quatre cents ans de la société de rhétorique La Fontaine*, [1848].

waren. Zijn rol laat zich daarom niet herleiden tot die van decorateur. De optocht droeg zowel vormelijk als conceptueel zijn visie uit. Welke de verhoudingen tussen De Vigne en de andere praalwagenontwerpers (Adolphe Pauli, Jean Portaels en Louis Van Overstraeten) precies waren, is niet helemaal duidelijk. Het lijkt er echter op dat deze laatsten vooral functioneerden binnen een kader dat voor hen was vastgelegd en dat zij alleen het aanzicht van de individuele praalwagens bepaalden waarvoor zij verantwoordelijk waren. De Vigne, die al in 1839 in een lezing voor de Gentse Maatschappij van Vlaamse letteroefening een pleidooi voerde voor het oprichten van nationale gedenktekens,¹¹¹ leverde in elk geval met de Graven van Vlaanderenstoet een efemer monument af. Het daarbij aanwenden van een historisch discours in de hoop zo een historisch bewustzijn te creëren, was een manier om dit patriottisme naar de toekomst toe nog steviger te verankeren.

Burgerlijke feesten met een Vlaams accent

De Vigne, Serrure, de Saint-Genois...; het zijn namen die ook waren verbonden aan de Maatschappij van Vlaamse Letteroefening, roepnaam ‘De tael is gantsch het volk’.¹¹² Van een sociaal engagement, zoals de leuze insinueert, kon er echter in 1849 bezwaarlijk sprake zijn. Het ging toen nog niet over de ontvoogding van de Vlaamssprekende lagere klassen. Het streefdoel was om in het zich steeds meer verfransend Belgische staatsbestel een plaats voor een Nederlandstalige(/meertalige) elite te garanderen.¹¹³ Door hun moedertaal en de bijhorende cultuur te bestuderen en uit te dragen, wilden de Vlaamsgezinde intellectuelen zichzelf opwaarderen.¹¹⁴ De Vlaamsgezinden vonden in hun strijd steun bij politici die een verleden hadden in de orangistische beweging. Aangezien nagenoeg iedereen tegen het eind van de 1840’er jaren de droom van een nieuw Verenigd Koninkrijk had opgebor-

¹¹¹ F. De Vigne, *Een woord over een der oudste kanonnen in Europa, voorgelezen in de Maatschappij van Vlaamse Letteroefening te Gent*, Gent, [1839], pp. 1-2.

¹¹² F. de Tollenaere, ‘De Tael is gantsch het Volk’, *Ons Erfdeel*, 24 (1981), pp. 189-198; L. Hoste, ‘Gezelschapsleven te Gent in de 19de begin 20ste eeuw (vervolg)’, *Gbedtsche tydinghen*, 21, 4 (1992), pp. 91-92.

¹¹³ M. Reynebeau, ‘Literatuur, pers en politiek, een relatie (Gent 1848-1869)’, *HMGOG*, N.R. XXXVI (1982), pp. 227-237; B. De Wever, ‘Groot-Nederland als utopie en mythe’, *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 3 (1997), p. 163; E. Gubin, J.-P. Nandrin en P. van den Dungen, ‘Het liberale en burgerlijke België, 1846-1878’, in E. Witte, J.-P. Nandrin, E. Gubin en G. Deneckere, *Nieuwe geschiedenis van België, 1830-1905*, Tiel, 2005, pp. 396-399; G. Deneckere, T. De Paepe en B. De Wever, *Een geschiedenis van België*, Gent, 2012, pp. 69-70, 85-87. Over ‘verloren elites’, zie ook: E. Witte, *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie, 1828-1850*, Antwerpen, 2014, pp. 531-536.

¹¹⁴ De interesse voor de geschiedenis van de Nederlandse taal was echter geen zuiver product van het steeds meer eentalig wordende België en de profileringsdrang van Vlaamse intellectuelen. Het onderzoek naar het eigen taalkundig verleden had vooral tijdens de Hollandse periode een aanzet gekend. Zie hiervoor onder meer: W. van den Berg en P. Couttenier, *Alles is taal geworden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur, 1800-1900*, Amsterdam, 2009; M. Mathijssen, *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw*, Nijmegen, 2013, pp. 247-257.

gen, werden de Vlaamse cultuur en taal voortaan gepresenteerd als een cruciaal onderdeel van België. Terwijl de vrees om door het Frankrijk van Louis-Napoleon geannexeerd te worden toenam,¹¹⁵ werden *de Vlaanders* steeds meer uitgespeeld als het ingrediënt dat verhinderde dat België ooit (opnieuw) Frankrijk zou kunnen worden. België en zijn elites waren niet uitsluitend Franstalig, ze waren meertalig. En het waren precies deze meertaligheid en het cultureel hybride die België tot een unieke en noodzakelijke staatkundige entiteit maakten.¹¹⁶ De Vlaamsgezinden koppelden met andere woorden de weerbaarheid van de natie op het internationale politieke toneel aan een nationale erkenning van hun regionale cultuur. Het verleden van Vlaanderen werd daarbij enerzijds voorgesteld als een solide basis om de natie verder uit te bouwen, anderzijds ook als een les. Jacob Van Artevelde, Pieter De Coninck en Jan Breydel werden in de Graven van Vlaanderenoptocht opgevoerd als vrijheidsstrijders die opkwamen tegen de Franse onderdrukking.¹¹⁷ Vanuit die hoedanigheid werden ze ook gebruikt als symbool voor het Vlaamse geweten. Dat blijkt duidelijk uit de prent van Félix De Vigne waarin het trio een door de Franse zeden en cultuur geketende Vlaamse schrijver van schaamte de handen voor het gezicht laat slaan (afbeelding 5). Het zijn deze ideeën die leefden bij enkele vooraanstaande leden van het organiserend comité die we kunnen aflezen in de historische stoet. Of de Vlaamse verhaallijn die in de stoet vervat zat eveneens een gevoel verbeeldde dat reeds bij het gros van de toeschouwers aanwezig was, is uiterst twijfelachtig.¹¹⁸

Conclusie: een composiet verhaal

De optocht van de Graven van Vlaanderen van 1849 was de eerste van een reeks stoeten op Belgische bodem waarbij de geschiedenis als centrale verhaallijn werd gebruikt. Het verleden maakte zijn opwachting op een ogenblik dat de contempo-

¹¹⁵ R. Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek, 1830-2000*, Leuven, 2011, p. 113.

¹¹⁶ J. Tollebeek, 'Enthousiasme en evidentie in de negentiende-eeuwse Belgisch-nationale geschiedschrijving', *Leidschrift*, 8, 2 (1992), pp. 63-64; E. Peeters, *Het labyrint van het verleden. Natie, vrijheid en geweld in de Belgische geschiedschrijving (1787-1850)*, Leuven, 2003, pp. 101-106.

¹¹⁷ P. Carson, *James Van Artevelde. The man from Ghent*, Gent, 1980, pp. 128-134; S. Rottiers, 'Jacques d'Artevelde, Guillaume Tell de l'histoire de Belgique?', in A. Morelli (ed.), *Les grands mythes de l'histoire de Belgique, de Flandre et de Wallonie*, Brussel, 1995, pp. 93-96; J. Decavele, 'Artevelde-verheerlijking', in J. Decavele, L. Lekens en C. Van Bruwaene, *Jacob Van Artevelde. Het zevenjarig bewind van de Wijze Man van Gent, 1338-1345*, Gent, 1995, pp. 15-16; T. Verschaffel, 'Aanschouwelijke Middeleeuwen. Historische optochten en vaderlandse drama's in het negentiende-eeuwse België', in R. Th. M. van Kesteren (ed.), *"Naar de Middeleeuwen...": historische cultuur in de negentiende eeuw*, speciaal nummer *Theoretische Geschiedenis*, 26 (1999), pp. 137-138.

¹¹⁸ G. Deneckere, 'Vlaamse identiteit of verdeeldheid? Straatmanifestaties als graadmeter voor groepsgevoel', *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 3 (1997), pp. 203-213; M. Van Ginderachter, *The everyday nationalism of workers. A social history of modern Belgium*, Stanford, 2019, pp. 43-54.

F. De Vigne delt et Inv.

L. Defferrez Sculp et Lith.

Koninck, Breydel, Artevelde,
O! staet op, en trekt te velde,
Voor de tael en 't vaderland.

Bladz. 26

by C.J. Vanryckegem by St Baefs-kerk

19

Abbeelding 5. Félix De Vigne, *Geen Moedertael, geen Vaderland*, lithografie, (1842).

raïne samenleving onder grote druk stond door crisissen en sociaaleconomische verschuivingen. Aan de hand van een beeldverhaal, onderbouwd met een uitgeschreven relaas, werd het heden in het verleden verankerd. Achter de kleurrijke façade van praalwagens en gekostumeerde figuranten ging een complexe politieke boodschap schuil die lokale, regionale en nationale belangen omsloot. De moderne monarchie werd gespiegeld aan de Graven van Vlaanderen die regeerden van de 9de tot de 15de eeuw. België werd enerzijds voorgesteld als het harmonieuze eindpunt van een eeuwenlang verzet gericht tegen vreemde overheersers, anderzijds als erfgenaam van een cultuur die grensverleggende technologieën had ontwikkeld. De regionaal belangrijke textielindustrie en tuinbouwsector kregen prominente plaatsen in het défilé. Mede ook door de gelijktijdig lopende industriële tentoonstelling, werd Gent naar voren geschoven als de hoofdplaats van de beide Vlaanderen, te weten de Belgische provincies Oost- en West-Vlaanderen. De emancipatie van de Vlaamse taal werd mee in het pakket opgenomen om dit Vlaanderen als een hoeksteen van het moderne België te positioneren. ‘Flamand de cœur et d’âme [...] sans oublier jamais que Belge est [leur] nom de famille’;¹¹⁹ zo zou men ook voor de stoet kunnen stellen. Daarnaast werden eigengereidheid en streven naar autonomie uit de stadsgeschiedenis gelicht en als kwaliteiten naar voren geschoven. Referenties aan een modern municipalisme waren geen toeval. Stedelijke autonomie werd voorgesteld als een vruchtbare context voor economische en culturele bloei. Onder meer Edmond De Busscher, Jules de Saint-Genois en Constant Serrure bogen zich over de keuze van de verhaallijnen uit de geschiedenis van het graafschap Vlaanderen. Félix De Vigne, de erudiete ceremoniemeester van dienst, zette ze om tot een visueel geheel dat de toeschouwers zowel moest vermaken als onderrichten. Door de veelheid aan politieke boodschappen, werd de optocht een poging tot complexe identiteitsvorming. De compromissen die ervoor werden gemaakt, zouden we vandaag als à la belge bestempelen.

¹¹⁹ P. De Decker, ‘Notice sur la vie et les travaux de M. le baron Jules de Saint-Genois’, *Annuaire de l’Académie royale de Belgique*, 1869, p. 27.